

КЛЮЧЪТ НА ВРЕМЕТО

том шести * разкази

КЛЮЧЪТ НА ВРЕМЕТО РАЗКАЗИ

chitanka.info

Песен, приказка, рисунка — всичко това го има като зародиши в живота. Наивното, чувствителното въображение извиква приказката; краткото, остро, ударно, съсредоточено в себе си събитие разгда разказа; възрастването, усложняването, патетичността на модерното време създава романа. От едни случки става само разказ, от други — само роман. Не можеш да задушиш сюжет за роман в тесните форми на разказа, нито да разточиш сюжет за разказ в роман. Съществуването вътре в живота на специални случки за разкази показва, че докато има живот, ще има и разкази.

Илия Волен

Добра е тази детска книга, която спомага за развитието на богата душевност у детето, отговаря на възрастта и разбужда ума му, както пролетният вятър разбужда пъпките на дърветата и на цветята.

Емилиян Станев

*Трудът на писателя е вдъхновен, крилат!
Да пишеш за децата, то е да станеш млад, да преминеш през девет царства в десето, да си юнакът, който пресича с един замах триглавата змия, да си живата вода, да си бедният момък, който свири на кавал, а при него самодивите танцуват и моретата правят пътеки...*

Стоян Ц. Даскалов

Делението на писателите на „детски“ и за възрастни е условно. Във всеки човек има по едно дете и във всеки писател — също. Това дете понякога влиза в своите права... Написва нещо за деца... Аз съм убеден, че писането за деца е не по-малко сериозна работа, отколкото писането за възрастни... Ако не и повече...

Николай Хайтов

НИКОЛАЙ ЯНКОВ

УВОДНИ ДУМИ

„Когато засвирише есенният вятър в комина, баба ни събираще край огнището и ние се захл拉斯вахме в разказите ѝ... А когато станеше късно и дори вятърът заспеше, баба се вдигаше от трикракото столче и ни канеше да спим.

— Разказвай, бабо! — молехме я ние. — Още ни разказвай...

— Повече не зная — отговаряше тя. — Повече знаят книгите.“

Така писателят Емил Коралов споделя как се е родила любовта му към книгата. И като него биха могли да свидетелствуват мнозина.

От бабините приказки и разкази, от майчините песни припламваше някога любознанието у българските деца, за да навлязат, нетърпеливи и жадни, в света на книгите. От бабините приказки и разкази, от майчините песни се разбуждаха първите трепети към правдата и благородството, за да избуят чрез книгите в нестихващ копнеж по хубост и съвършенство.

Днес телевизията замести „вечерите край огнището“, но любопитството към света, жаждата за знания, поривите към красота си остават неизменни. Нещо повече. Днес децата някак по-бързо навлизат в заобикалящия ги свят, по-активно се приобщават към стремежите и вълненията му, искат повече да знаят, повече да могат.

В това ускорено развитие на съвременните деца важна роля играе книгата. Телевизията, разбира се, също свърши своето — тя например буквально ни затрупва с информация и с това разширява познанията ни, скъсява разстоянията до събитията и случките и с това ни прави техни непосредствени наблюдатели, онагледява представите ни и пр., — но книгата е и си остава с нищо незаменим фактор за идейно-естетическо въздействие. Тя не само дава познания, тя развива ума и подхранва въображението, дава ти право на свое видждане и тълкуване на събития и герои, предоставя неограничени възможности да мислиш и да мечтаеш. Над страниците на книгата може да задържаш поглед, колкото си щеш, може да се връщаш към

прочетеното и отново да тръпнеш пред човешките характеристи и съдби, да живееш с образите на героите и да съхраниш обаянието им понякога за цял живот.

От бабините приказки и разкази някога до днес, както се казва, изтече много вода. Светът отиде далеч напред, нашата родина уверено навлезе в социалистическата си ера. Друг начин на живот, друго мислене, други мерки за стойностите. Някогашните мечти на хората за добруване например изглеждат твърде „скромни“ пред висотите, които достигна в наши дни човешкият прогрес, цивилизацията.

Нашият днешен живот предоставя обилен материал за разкази — разкази за новото в бита на хората, за новото в човешките отношения. За нас това означава разкази за социалистическото ни изграждане, за епохалните промени, които настъпиха и настъпват във всички области на живота и в душевността на преобразователите на този живот, на тия, които сега отдават своя ум и сърце, и на тия, които утре ще поемат поста им. Тъй е устроен човекът, че той никога не се задоволява с постигнатото. Днес по-добре отчера, утре по-добре от днес — такова е неписаното му правило. Човешкият дух е в постоянно движение, в неизменно търсене на нови хоризонти по неспирния път към красота и хармония.

Разказите в тази книга са писани в наши дни и носят характерните белези на динамиката на нашия живот. Темите и сюжетите им са най-разнообразни. Писателите обръщат поглед към миналото, загребват с пълни шепи от настоящето, заглеждат се и в бъдното, за да ни разкрият непреходни граждански и нравствени добродетели и да ни приближат до заревото на комунистическия идеал. Сякаш искат да ни кажат: кълновете на бъдещето са в нашето днес.

АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ

ПОД ВЕКОВНИТЕ БУКИ

— Този е, моето момче, Зли дол — рече дядо. — Гледай го каква е провалия. Голямата битка стана в равнината. Народните врагове изкараха срещу нас оръдия. Картечниците им чаткаха като градушка, а пък ние се биехме, кажи-речи, с голи ръце.

— А бе, дядо — попитах аз, — вие пушки нямахте ли?

— Имахме, но малко бяха. От селата се сринаха въстаници без оръжи. Награбили, кой каквото намерил: мотики, брадви, коси, тояги. Имахме само една картечница. С нея шареше Спиро, залегнал в една трапчинка. Когато враговете ни обкръжиха и ни притиснаха здравата, доде заповед да се изтеглим през Зли дол. Инак щяха да ни избият до крак.

— Ами оная висока канара, която се е надвесила над завоя, тя пък каква е?

— Тя носи името Еленов камък. Старите хора разказват, че във време оно глутница вълци подгонили горе в планината един елен. Еленът се спуснал по снега право към канарата, а вълците — подире му. Върху най-горния камък уплашеният елен се спрял само за миг, надникнал надоле, сетне се обърнал назад, погледнал глутницата и се хвърлил, но не паднал в провалията, ами я прескочил, прехвърлил като птичка крилата. Тупнал на отвъдния бряг и отървал кожата.

— А вълците?

— Вълците се нахвърлили слепешката един след друг подире му в дълбокия каменен дол и си изпотрошили кокалите. Не зная дали еленът се е спасил, но Матейчо отиде. Нашите вълци му изядоха главата. Ей там, под ония вековни буки, е гробът му. Виждаш ли големия гранитен камък в папратите?

— Виждам го.

— Той сега е надгробен паметник, а преди двадесет и пет години се намираше тъкмо на завоя, под Еленовата канара. Зад него оставихме Матейча с картечницата... Ела само да идем до гроба.

Отбихме се от пътя. Слязохме в дълбокия дол, пресякохме планинския поток, изкачихме се пълзешком на отсрещния бряг. Тръгнахме между дърветата. Зелените папрати бяха високи до пояс. По една бяла отъпкана пътешка стигнахме ръбестия камък. Върху него имаше издълбана петолъчна звезда. Под звездата надпис:

МАТЕЙ ГЕРДАНОВ

12 годишен,
убит за народната свобода
на 22. IX. 1923 година

До камъка — венец от незабравки, здравец и бръшлян. Наоколо беше много тихо. Нито един лист не трепваше над главите ни. Гората немееше.

Дядо сне шапката си и заговори плахо, сякаш се боеше да не събуди заспалото момче под камъка:

— Тук почива Матейчо, нашият спасител, синът на ковача Гердан от Славяново. Момче на място беше. Сърцато. Когато пристигна заповед да се изтеглим, командирът на дружината извика:

— Ако ония зверове ни настигнат в Зли дол, нашата е свършена. Тук трябва да остане Спиро с картечицата и да ги задържи, докато дружината стигне до голямата гора. Намерете Спира картечаря. Къде е Спиро?

— Убиха го, другарю командир! — обади се един въстаник.

Командирът прехапа устни:

— Няма ли между вас друг, който може да стреля с картечица?
Всички мълчаха.

— А бе няма ли между вас картечар? — попита командирът.

— Има! — чу се едно звънливо гласче и пред комантира излезе Матейчо. Всички обърнаха очи към него. Още го виждам — ей такова едно момче, също като тебе. Косицата му — сламена, ризката — конопена, а гащичките му — до коленете. Не бяхме забелязали кога се е намъкнало в дружината. Щом го зърна още през първия ден на въстанието, командирът му заповядва веднага да си върви в къщи, но сетне го задържа, когато узна, че е син на Гердана, хубавия народен човек, който гниеше в тъмницата.

— Кой те научи да стреляш с картечица? — попита командирът.

— Моят баща. В нашата ковачница лани донесоха една развалена картечица. Ние с татя я поправихме тайно и ходихме три пъти да я

изпитваме в гората. Тогава хванаха баща ми и го затвориха. Аз мога да стрелям като чичо Спиро. И бомби мога да хвърлям.

— Щом като можеш, залягай зад оня камък, дето е на завоя! Ще държиш враговете тука, докато отрядът отмине далеко. А сетне — бягай в гората!

Наместихме му картечницата зад камъка, дадохме му цяло сандъче с патрони, три бомби одринки и го оставихме. Втурнахме се по завоите на Зли дол. По едно време чухме как затрака Матейчовата картечница и си рекохме:

— Сега враговете са пред Еленов камък. Матейчо им праща много здраве с картечницата.

И какво стана по-нататък? По-късно един тукашен козар, който бил скрит в шубраците през време на битката, ми разказа:

— Залегна онова момче зад камъка и щом се зададоха първите вражи редици, почна да пердаши. Затрака с картечницата. Покоси първите, удари и вторите. Другите се стъписаха. Едно офицерче измъкна сабята си, размаха я и връхлетя към камъка, но картечницата събори и него. Не зная колко бяха на брой, но равнината гъмжеше от войници и стражари. А то нищо и никакъв човек ги закова на място до един. Цял час ги мъчи. Въстаническата дружина се беше вече измъкнала от Зли дол. По едно време към камъка забучаха три моторни коли. Матейчо ги посрещна с одринките. Първата кола след избухването на бомбата се обърна в дълбокия дол, а другите дадоха заден ход. Но ето че патроните на картечницата се свършиха и тя мълкна. Ония отсреща почнаха пак да напират. Видях как малкият картечар бълсна празното сандъче, обърна се назад и се срина в дола. Запълзя като гущер между камъните, излезе на отсрещния бряг и се втурна през папратите. Народните врагове запукаха подире му. Един куршум го настигна. Повалиха го между дърветата...

Тъй свърши живота си Матейчо Герданов. Той остана тук, за да спаси живота на цялата въстаническа дружина. На другия ден ние превалихме границата.

Дядо протегна коравата си ръка и дълго милва надгробния камък.

— А този венец от кого е? — попитах аз.

— Този венец са го донесли твоите другарчета, дето летуват на лагер в планината. Нали лагерът им носи име „Матей Герданов“. Видиш ли каква пътешка са направили хората до Матейчовия гроб? Тая

народна пътешка няма да обрасне с бурени, додето живее свободен
българският народ. Помни ми думите, сине!

ИВАН ВАСИЛЕВ

ПО ПЪТЯ НА БОРБАТА

Когато Георги се събуди, навън бе още тъмно. Рече да се измъкне, доде никой не го е усетил, но стрина Парашкова вече шеташе в затоплената кухня. Малките спяха прегърнати, а баща му гълчеше на двора, даваше ярма на кравите.

Момчето целуна ръка на майка си. Притихна в топлата ѝ прегръдка. След миг се отскубна и въздъхна. Сбогом, безгрижно и незабравимо детство. Сбогом, лудории. Не тръгва ли на далечен, много далечен и страшен път? И дали някога ще се завърне?

Младата жена избърса сълзите си.

— На добър час, момчето ми! И добра ти сполука. Нà! — И му подаде закуската — препечен на печката хляб и сиренце, — вързана в бяла кърпа. Георги пое вързопчето, озърна се и пъргаво изскочи на двора. Сякаш потъна до гуша в бялото руно на мъглата. Подири с очи баща си, но не го видя — и той се губеше в мъглата. Стрина Парашкова изпрати сина си до пътната врата. Устните ѝ безмълвно прошепнаха:

— Милият печалбар на мама!

Сънцето се прокрадна, припадналата мъгла изтъня, превърна се на огнени свилени нишки. Момчето стъпваше бодро в позлатената паяжинна мрежа. Парашкова ахна и замря. Стори ѝ се, че Георги расте на всяка крачка, достига покривите на бедните къщурки, подир туй главата му се изравнява с богаташките палати и... да вярва ли на очите си, достига бялата грива на Витоша.

— Сънувам ли? — сепна се Парашкова и мигом се озърна, сякаш някой бе прочел в сърцето ѝ златните майчини мечти...

Знаеше ли тя, бедната българска майка, какъв син бе откърмила и дарила на света! Знаеше ли, че от този ден нейният черноок и тъмнокъдър Георги тръгва като легендарните юнаци да се бори с лютите народни врагове? Знаеше ли тя, че няма да мине много време и новото име ще прогърми по цялата българска земя, по целия свят?...

АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ

НЕРАВЕН БОЙ

През целия живот баща ми води неравен бой за плодни дървета в нашия двор. Ние имахме една малка градинка, в която майка ми садеше латинки и димитровчета, а баща ми наесен копаеше ями и заравяше в тях картофи и зелки. През една пролет в тая градинка се появиха десетина фиданки. Те бяха строени край плета като млади войници. Щом позаякнаха, даскал Ради, който беше главният овошар в село, пристигна с ножицата си, подряза ги, постави им калеми и каза, че като почнат да раждат, ще берем от тях кайсии, големи като юмруци. Баща ми окръжи дръвчетата с голяма грижа. Огради ги с триъгълни кошарки, за да ги уварди от лакомите уста на добитъка, поливаше ги редовно, белосваше ги с вар. „Нека има плод за децата“ — казващето той. Дръвчетата бързо се дигнаха, станаха по-големи от нас и додето ни ушият първите конопени гащи, покернени с орехова шума, зарзалките вързаха плод. Но ние не можахме да откъснем от тях нито едно зърно, защото водата ги отнесе. Една нощ се изля страховит дъжд, поройна вода напълни коритото на крайселската река, скъса железногътната линия, нахлу в селото. Изподави добитъка, отнесе плетишата, зарина в тиня градините. Една-две недели нашите крехки дръвчета киснаха в речната вода, сетне листата им пожълтяха като попарени, плодовете добиха ръждив цвят и окапаха преди да узреят. На другата година баща ми насели градинката с ябълкови дръвчета, подреди ги, нарами дисагите и замина в Унгария. Даскал Ради им сложи калеми и каза, че щели сме да берем ябълки, големи колкото двата юмрука. Но водната ламя отнесе и тия дръвчета преди да разхапем плода им.

Годините вървяха. Ние пораснахме и се пръснахме да си дириим хляба вън от къщи, но когато се върнешме през лятото, винаги намирахме нови дръвчета в градинката. Не се умори старият да се бори с ненаситната вода. Най-сетне селяните разбраха, че отделният човек сам не може да пребори стихията, но ако ѝ се опрат всички

задружно, ще я надвият. И грабнаха търнокопите и лизгарите. Продъниха Узуналан, голям прокоп направиха, отбиха реката от старото й корито и отърваха селото от наводненията. Тогава зеленчуковите градини избуяха, както никога по-рано, и плодните дръвчета пуснаха яки корени в земята. Едва на стари години, когато побеляха косите му, баща ми откъсна узрели зарзали и дюли, праскови и круши от дърветата, които е посадила неговата ръка.

— Защо ти са, дядо Иване, тия фиданки, дето ги садиш? Ти си вече стар човек, няма да им дочакаш плода! — му казваха съседите, като го гледаха да пипа в градината, но той се почесваше по врата, усмихваше се и отвръщаше, както някога:

— Нека има плод за децата.

И очите му виждаха разклонените дървета на бъдещето, отрупани със златисти сочни плодове.

КРУМ ГРИГОРОВ

АГНИЩАР

Често изпращах по-големия си брат до Селска нива, където подкарваше овцете на паша. Вече знаех каква трева най-много харесват добичетата. Баба от време на време ме галеше по остриганата глава:

— Хубаво правиш, че от малък се заучаваш на овчарък. После ще ти е като харизано.

Един ден, в края на пролетта, тя ме събуди доста рано.

— Хайде ставай, Куне! По събора ще навършиш пет годинки и ще навлезеш в шестата. Днес отльчваме агнетата да не бозаят. Мислихме, кроихме кой да ги пасе, па се спряхме на тебе.

Скокнах от постелята и сънен затършувах за опинците. Като ми помогна баба да се обуя, рече:

— Измий се на вадата! Залавя ли се човек с нова работа, трябва да е чист, за да му върви.

Наплисках се със студена вода и се преоблякох. Баба ми бе приготвила торбичка от стария си пояс. В нея мама бе сложила парченце хляб и няколко стръкчета лук.

Не си намирах място от радост. Не е шега. Ставам агнищар. Няма да ми викат вече „това мъниче“, „тоя малчуган“ и какви ли не досадни за мене приказки.

Баба ме изпрати чак до Бусарската круша. Все ме поучаваше:

— Агнетата са като бебетата. Трудно свикват без мляко. Но увардим ли ги пет-шест дни, сетне е лесно.

Върна се тя, а аз подбрах агнетата над пътя. Те запасоха по една полянка. Подпрях се на кривачето и не можех да им се нагледам. Две бяха чисто бели, три — шарени, а едно — черно. Денят беше хубав, слънчев. Гората грееше яркозелена. Тук-там по ливадите бяха легнали първите откоси сено. Като че не вдишвах въздух, а в гърдите ми се вливаше сладка миризма. Беше ми леко и приятно. Струваше ми се, ако се изкача хей горе, на скалите, мога да литна над селото...

Като се закротиха агнетата, почнах да тичам подир пеперудите. Ловях и разни бублечки. Кога бе станало обед, не бях забелязал. По едно времеолових да блеят овце. Заблеяха и моите агнета и затичаха надолу по пътя. Там се срещнаха с майките си. И се насмукаха мляко от виметата им.

Разбрах каква е работата, ала беше късно. Брат ми връщаше овцете от пладнина, за да ги издоят нашите. Но агнетата това и чакаха.

Аз не ги увардих. Ами сега? Как ще ме посрещне баба? Обзе ме страх...

Прибрахме се с брат ми заедно у дома. Като научи мама, че агнетата са избозали млякото, похлупи празното котле и почна да ми се кара.

— По свраките ли си зяпал, какво си правил?

Аз наведох глава засрамен. В това време дочух откъм вратата бабиния глас:

— Каква е тая връва? Защо му се караш?

— Не пазил агнетата, та не оставили капка мляко...

— Нищо — успокои я баба. — Детето е новак. Ние заръчахме Боре да кара овцете надалеч, но забравихме да кажем на Кунето да не пасе агнетата край пътя. Като не куса днеска мляко, утре ще ги варди добре.

С насълзени очи хванах бабината ръка и я целунах...

ДЕНЧО МАРЧЕВСКИ

ЗВЕЗДИЦА

Много учители са ме учили в училище. С умиление си спомням за тях. Но най-живо изпъква пред мене образът на учителката Куна. Може би защото тя първа отвори пред мене вратата на училищната стая.

По-право учителката Куна ме спря пред вратата на училището, когато бях тръгнал сам да се запиша в първо отделение.

Спомням си — двамата ми по-големи братя сами тръгнаха да се запишат.

— И аз искам да се запиша! — рекох.

— Ха, туй ти останало! Малък си още, додобра ти е ред.

Но аз сега исках да се запиша.

И отидох незабелязан от никого.

Стигнах до голямото ново училище. Спрях се пред високата входна врата, повъртях се насам-натам — не смеех да вляза. И в туй време из училище излезе учителката Куна: тънка, висока. Погледнеш ли я, най-напред виждаш очите ѝ: големи, тъмни, засмени очи. Когато минаваше край дома, хората ѝ се радваха, весело отговаряха на поздрава ѝ.

— Какво правиш тук? — приведе се към мене учителката. — Чакаш някого?

— Ами, додох да се запиша в училище!

— Тъй ли? А на колко си години?

— На шест.

— Малък си още, додобра ти е ред.

— Сега искам! — през сълзи рекох.

Учителката развеселена ме загледа.

— Не може! И защо плачеш? Ученик искаш да станеш, пък плачеш! Ха тичай при мама! Тя сега се чуди къде си отишъл.

На другата година мама ме заведе в училище. Ушила ми бе дълги шаячни панталони, облякла ми бе нова синя ризка с бели точки — сама

бе тъкала платното и сама ушила ризката.

— Кажи добро утро на учителката! — рече мама.

— О-х — засмя се учителката Куна. — Ами че ние от лани се познаваме с това момче! Виж колко си порасъл за една година! Искаш ли аз да те уча в първо отделение?

— Искам — рекох зарадван.

И тя ме гледа засмяна.

Черната ѝ коса лъщи. Едната от дебелите плитки, що падат на гърба ѝ, сега се е преметнала отпред на рамото.

— Готово! Записах те. Сега си вече мой ученик!

И пак се усмихва.

Не съм видял по-светла, по-лъчезарна усмивка. С нея учителката Куна укротяваше и най-немирните момчета. Тя не влизаше в стаята с пръчка, както други учители. Добре съм запомнил учителката, с която четири години сме били заедно. А колко песни знаеше тя! Какви приказки ни разказваше!

В ония години нямаше, както сега, много книжки за деца, но учителката Куна все намираше какво да ни прочете.

Една сутрин — бяхме вече в четвърто отделение — учителката Куна влезе в стаята с бързите си стъпки. Токчетата на обувките ѝ, както винаги, отсечено почукваха по пода. Тя се изправи пред нас, вдигна ръка:

— Вижте! Донесох ви първа книжка на списание „Звездица“.

И тя мина между чиновете, като показваше картинаката от предната корица на книжката: майка държи на ръце детето си.

— Кой иска да получава списание „Звездица“?

— Аз! Аз! — развикаха се учениците оттук-оттам, като стрелкаха с ръце.

Бях между тия, които най-високо вдигаха ръка.

— Добре, много добре! Донесете утре по два лева да ви запиша и раздам книжките!

Сякаш някой силно дръпна надолу ръката ми. Седнах на чина. „Два лева! Толкоз пари няма да ми дадат у дома! — рекох си. — Ами че с два лева мама ще купи брашно да замеси хляб, та да напълни до половина писаната шарена ракла!“

Навярно дълбоко съм въздъхнал, защото учениците се заобръщаха към третия чин откъм прозореца. Аз като че не ги виждах.

Мислех си: „Ей че хубава книжка!“

Този ден сутринта имахме три часа. Не бързах да си ида у дома. Бавно крачех по дългата права улица и все за списание „Звездица“ си мислех: „Да имах два лева, десет такива книжки бих получил!“

Стигнах до работилницата за лимонада. Спрях се да погледам как чичо Генчо опълченецът пълни шишетата. Едно голямо момче въртеше колелото на машината.

— Ей, Дека! — викна ми отвътре чичо Генчо. — Я ела да повъртиш колелото, че момчето трябва да изтича за нещо до пазара! Ще ти дам да изпиеш едно шише лимонада.

— Бива, чичо Генчо, ще ти помогна!

Оставих на един сандък торбичката с книгите и хванах дървената ръчка на колелото. Чичо Генчо бързо поставяше шишетата под една тръба да се пълнят. По едно време запита:

— Умори ли се?

— Не съм се уморил. Искам още да въртя!

А колелото голямо, та подскачах да не изтърва дръжката, когато тя излизаше най-горе. Изпотих се. Чичо Генчо пълнеше шишетата. Ей го, пак почна да ме подканя:

— Стига толкоз за едно шише лимонада. Вземи!

Но аз не спирах — все въртях и подскачах.

— Ами защо толкоз въртиш? — учуди се опълченецът.

— Да ми дадеш два лева!

— Два лева! А че защо ти са?

— За едни книжки.

— Какви книжки?

— Развяват се в тях приказки. Има и стихотворения. Учителката ни заръча да питаме в къщи. иска да ни запише за списание „Звездица“. Десет хубави книжки! И картички има в тях! У дома не могат да ми дадат пари, а че затуй, ако искаш, да повъртя още, а? Не съм се уморил — в задъхване говорех аз.

Чичо Генчо ме погледа-погледа, па отсече:

— Я ела насам!

Той посегна към джоба на шаячното ми палтенце. Из него се подаваше носната ми кърпичка. Измъкна я, та избърса потното ми чело.

— Ей ти два лева, дай ги на учителката за книжките. На твоите години аз не можах да ходя на училище. Турско робство беше тогава, бях избягал във Влашко. Оттам минах насам с опълченските дружини. Като се освободихме, понаучих се малко на четмо и писмо. Не зная кой беше написал някъде: „Чети «а, бе...»! То сляпото окато прави, то дава ум, момче!“

— Иван Вазов! — зарадван извиках аз. — Той написал и „Опълченците на Шипка“, дето си се бил с турците! И „Под игото“ написал. Аз прочетох цялата книга на мама и на тати!

— Хубаво! Добре си сторил! А сега, преди да си идеш, на ти да изпиеш една лимонада.

Посегнах да натисна с пръст стъкленото топче, с което бе запушено отвътре шишето, но се спрях:

— Може ли да занеса у дома? На всички ще капна по малко.

— Може, може! Ей ти още едно шише! Като изпиете, ще върнеш празните шишета. А вземеш ли книжката утре, ще дода у вас да ми прочетеш от нея. Тичай сега у дома!

На другия ден едно момче хвърчеше от училище към къщи с крилата на радостта. Това бях аз! В торбичката при учебниците бе скрита първата книжка на списание „Звездица“. Видях отдалече чичо Генчо в нашия дюкян и от вратата извиках:

— Чичо Генчо, платих си за „Звездица“!

— Добре си направил! — рече засмян опълченецът, па се обърна към баща ми: — Момчето вчера си изкара двата лева.

— Тате, виж!

Извадих книжката из торбичката и му я показах.

А баща ми, както разкрояваше една агнешка кожа с кожухарското ножче, остави го на дългата маса и примига, като че очите го засърбяха.

— Я прочети да чуем!

Разтворих книжката на първата страница.

— Ще прочета едно стихотворение.

И аз с вълнение зачетох.

Баща ми леко клатеше глава. По едно време той се загледа над рамото ми. Обърнах се. Мама стоеше до вратата на дюкяна.

— Мамо, виж „Звездица“!

— Виждам, сине. Ти на чича си Генча ръка да целунеш!

А чичо Генчо добродушно се засмя:

— Защо пък? Момчето с труд спечели два лева. Нека тази книжка като звездица през цял живот да грее в сърцето му! Тъй и ще му свети в пътя към истина и добро. Че нали книгата е четири очи!

ПЕТЬР СТЪПОВ КОКИЧЕТА

Тогава не носех дълги панталони и косите ми не бяха поръсени със снежен прах. Тичах бос, газех в реката, въвирах ръка под камъните и ловях бели разтреперани мренки.

Ако ме срещнеш сега, ще кажеш, че едва ли някога съм бил момче. Но и аз бях като тебе. Може би по-палав. Тогава ми се струваше, че небето е по-синьо и бездънно. Конете ми изглеждаха непостижимо високи и не можех да разбера как възрастните ги възсядат. Сега не виждам по тревата да пълзят бублечки и насекоми. Тогава ги виждах. Търкалях се, борех се с момчетата, вдъхвах чудния мириз на земя, гледах отблизо корените на тревата, падналите мъртви листа, камъчетата и сините дребни „сапунчета“, които изпуштаха пяна, като си миехме ръцете с тях.

Всичко, което беше свързано със земята, ми беше мило, интересно и скъпо. Чудех се, че от блудкавата на вкус почва растат дървета, отрупани напролет с нежни цветове като пеперуди, после зреят ябълки и круши, а в градините и полята цъфват сини, жълти, червени и бели цветя.

През зимата снегът хвърля върху земята бяла покривка и тогава тя спи, дори можеш да помислиш, че е мъртва. Няма ги насекомите, няма зелени листа, няма трева и цветя. Всичко се крие от виелиците и спи. Рано напролет земята се разбуждаше и аз чувствувах неукротима радост. Първият гост, който тя изпращаше да се усмихне на слънцето, беше кокичето.

Ти късал ли си кокичета от гората?

Още през февруари слънцето пробива облаците, прогонва ги, засмива се, а снегът изтънява и съвсем се стопява. Тогава земята започва да диша с бели пари.

— На Узунорман! Хайде на Узунорман! — викаха децата.

И ние, Титко, Митето, Киро, Христето, Манол, Бончо, навличахме високите обуща, загъвяхме се в шалчетата и тръгвахме по шосето към

първия долап. Вляво, по-насам от Стратиджанския балкан, който все още се белееше като огромна вежда на старец, лежеше продълговат хълм, обрасъл с ниска гора. Той беше пълен с кокичета и минзухари. Като бели и жълти килимчета те се разстилаха под голите шипки.

Ние вървяхме, приказвахме високо и се смеехме, а налетим ли на някоя пряспа, грабвахме сняг, свивахме топки и започвахме престрелка.

Шосето отиваше право към Боаза — губеше се в дъното на продълговатата долина под едно бяло оголено петно на склона. Петното приличаше на опъната агнешка кожа. Някога имало наводнение и пръстта заедно с храстите и дърветата се сринала в реката. Оттогава е останало това петно. Ние тръгваме вляво по кални черни пътища, навлизаме в Узунорман. Посреща ни тиха, заспала млада гора. Няма шумове, няма вятър. Само кокичета. Бели и чисти, те напомнят на малки звънчета. Имаш чувството, че ако подухне ветрец, ще зазвънят. Гушат се до корените на голите лески и заспалия глоб. Листата, паднали през есента, още не са изгнили. Те шумят под стъпките ни. Някое кокиче е пробило сухо листенце и го е надяпало на шийката си като венче. Тук-там се жълтеят и минзухарчета. Понякога налитаме и на „бабини ушенца“. Те са колкото половин лешник и гръбчетата им здраво са споени с някое прогнило клонче или корен. Отвътре са червени и на мене ми се струва, че са необикновено красиви.

Но аз късам кокичета.

Бели и крехки кокичета. Те нямат дъх, но са първите гости, дошли от недрата на земята. Тя им е дала нежност, чистота и доброта, защото нежност и чистота притежава само онова, което е добро. Късам кокиче, тичам към друг храст, късам още едно. В малката ми ръка расте китка гъст сноп бели звънчета. Част от кокичетата ще отнеса у дома, ще ги дам на сестрите си, те ще ги сложат в чаша и в стаята ще стане повесело, а на следния ден ще занеса и на учителя. Но не е само тази радост от кокичетата. Те ми говорят за идваща пролет, за слънце и топлина, те ми казват, че пак ще тичам бос край реката или с моите другари ще се врем в тръните да градим колиби.

— Какво едро-о! — обади се Титко.

Той беше по-нисък и нежен, имаше малки ръце и можеше да ги пъха в най-тесните дупки, под камъните в реката, за да вади бели мренки.

Набрах доста кокичета. Токовете на старите ми обувки бяха събрали кал, тя лепнеше на пластове и ми тежеше, като че оловни топки дърпаха краката ми към земята.

Видях чиста суха шума от листа и седнах. Грабнах пръчка и се залових да чистя токовете си.

Тогава ме стреснаха уплашени викове:

— Бягайте!

Между голите шипки на храстите и тънките дървета тичаха децата. Вълк? Кой знае защо помислих най-напред за вълк. Но вълци тук няма — хората, слънцето и топлината ги пропъждат. За всеки случай и аз скочих и се огледах.

Чух шум от стъпки. Сухите листа свистяха, шипките се огъваха и докато разбера какво става, някой ме сграби за рамото. Обърнах се: човек. Беше облечен с кафява шуба, с каскет на главата и ботуши. В ръката си държеше камшик. Беше страшен. Гледаше ме с омраза, а по мустаците му блестяха капчици. Не зная дали беше пил вода или идеше от някоя кръчма.

Страх ме беше от непознати възрастни. Виждаха ми се груби и мрачни, имаха тежки студени гласове и не обръщаха внимание на децата. Ако понякога им говореха, то беше да се скарат. Не разрешаваха да си откъснеш плод; не можеш да се къпеш свободно в реката — някой възрастен ще ти викне да се прибираш в къщи. Не обичаха и най-сладкото нещо на света — игрите. Не можех да ги разбера. Как живеят без игри? И все се караха, като ритаме топка или играем на копчета.

Все пак познавах добри възрастни, особено старците и бабите. Този беше здравеняк и имаше страшно лице и страшен поглед.

— Защо береш кокичета? — викна той тъй, че ушите ми писнаха.

Не отговорих. Стоях уплашен в този студен ден. Стори ми се, че стана тъмно, пусто и целият свят е мъртъв.

— А? — повтори човекът. — Кой ти разреши?

Исках да кажа на този страшен човек, че всяко дете обича ранните кокичета и му се ще да свие малка китка, защото чувствува, че те са негови приятели. Исках още да добавя, че са хубави и ми говорят. Те нямат език. Но на мене ми говорят не само кокичетата. Говори ми и небето, и вятърът, и птичето, и кучето, което лае и върти опашка. Струва ми се, че разбирам странния им език. Искам още да кажа на човека, че утре ще занеса една китчица на учителя, той ще я постави в чашка върху катедрата и в класната стая ще стане по-светло и по-хубаво.

Но аз не можех да отворя устата си, затова мълчах и стисках здраво китката.

— Върви! — рече човекът.

Той каза думата с омраза и заплаха. Преглътнах и исках да попитам къде да вървя.

Той ме хвани за ухото, издърпа го, ушите ми писнаха и аз се понадигнах на пръсти. Тогава си мислех, че възрастните никога не разбират децата. Но аз ще порасна и ще ги разбирам. Не допущах, че като порасна, както всички възрастни хора и аз ще забравя за детството си...

Не знаех какво лошо има в това да си откъснеш кокичета. Мислех си, че щом този ужасен човек пусне ухото ми, ще избягам.

Ала чух плач и стъпки. Храстите се огъваха, привеждаха се и пак отскачаха назад разтреперани. Две деца и един въоръжен с пушка човек

идеха към нас. Едното момче плачеше. Беше Христето... Митето вървеше до него и стискаше устни.

— А! — рече този, който ме държеше за ухoto. — Много добре. Ще ги закараш в участъка!

Въоръженят човек беше обут в зеленикав износен брич, а на тесните си рамене беше нахлузил кожухче. На главата си имаше фес. Познах, че е пъдаринът.

— Гледам, тичат дечурлигата и твоя глас чувам, чорбаджи — поде угоднически пъдаринът, — тъкмо бях поседнал да почина. Скачам, вдигам пушката: „Стой!“ Тези двамата спипах. Другите избягаха. Какво са направили?

— От гората ми кокичета късат! — рече човекът. — Без разрешение влизат, тъпчат, клоните чупят, дърва събират...

Тази лъжа, изглежда, отвори гърлото ми.

— Не чупим съчки, само кокичета берем — казах с глас, който прозвуча странно. — Клончетата са деца на дърветата, ще ги боли.

Пъдарят се изсмя.

— А кокичетата не ги ли боли бе, хлапе? — изръмжа чорбаджията.

Веднъж като се отвори гърлото ми, мога да приказвам. Макар че ме беше ужасно страх, аз казах:

— Не! Те знаят, че ги късат деца. Кокичетата тогава се радват, иска им се да ги отнесат в стаята и да гледат с белите си очи!

— Дрънкаш глупости! — рече човекът. — Хайде!

Той не можеше да разбере кокичетата. Този човек, изглежда, никога не е бил дете...

— Хайде! — повтори господарят на гората, като ме бълсна пред себе си.

Христето хълцаше. В друго време, като играехме, беше винаги храбър, но попаднеше ли в ръцете на възрастен, почваше да плаче.

— Ще кажа да повикат бащите ви в участъка! Те да отговарят. Гората е моя, никой няма право да влеза в нея! — рече още веднъж чорбаджията с такъв заплашителен глас, че целият се разтрепера.

— Няма вече, чичко... — рече Христето.

— Няма — повторих и аз.

Само Митето мълчеше и гледаше изпод вежди.

Ужасно ненавиждах човека. Ама че нали кокичетата растяха от земята, а земята е на всички хора, на животните и на растенията. Тя не пита кому принадлежи. Тя дава плодове, жита, тя ни храни и облича.

Човекът не можеше да разбере това. Нищо не бяхме направили на гората. Той беше лош и искаше да ни отмъсти.

— Мискини — обади се пъдаринът с кротък укор. — Може ли тъй в чуждия имот бе, чоджум? Хайде, друг път да не правите такива бели. Ще ги пуснеш ли, чорбаджи?

— Каак? В участъка! Карай ги!

Пъдаринът направи темане, бутна ме с дулото на пушката си и рече:

— Хайде, напред! И ще стрелям, ако някой се опита да избяга!

Умирах от срам и яд, но тръгнах. Провалах се земята, падаше небето отгоре ми. Какво ще кажат мама, тате, учителят, съседите, целият град? Така ми беше тежко, че не исках да живея. Все пак вървях с наведена глава, а небето, равнината, реката с моста — всичко ми се виждаше черно и безсмислено...

СТОЯН Ц. ДАСКАЛОВ

ЗАКЛЮЧЕНАТА ПРИКАЗКА

Бяхме единадесет деца. Шест измряха през войната, останахме пет. Четири момичета и едно момче. Сестрите ми бяха по-големи от мене и ходеха на работа по полето. А аз като единствено момче си седях в къщи и се въртях около майка си. Помагах ѝ във всичко.

— Мамо, кога ще изтъчеш и на мене свилена риза? — питах я аз, като гледах как реди нишките и платното се ниже и опъва и свети на кросното.

— Сега тъка на кака ти Софийка... да я оженим, па после на тебе.

Най обичах да въртя чекръка. Пееше в ръцете ми и целият подскачаше. Така го засилвах, че цвята изхвръкваше и преждата се объркваше. Мама ми се скарваше и дохождаше да я оправяме.

— Стига играчка, че ще има и плачка!

— Ама аз... за по-бързо, да оженим кака.

За мене чекръкът беше най-хубавата въртележка. Хем пее, хем се върти, хем разхвърля блясъци. Свilenите нишки на слънцето святкаха и мене ми се присторваха всянакви картини. Като в приказките. Пее чекръкът, върти се, навива се свилата, мама взима цевите, слага ги в совалката, наплюнчва нишката, свързва я с оная от платното и почва да тъче. Нейното платно беше като картина, тя не тъчеше, а рисуваше. Аз не гледах платно, а книжка с най-хубави картички и приказки. Пак съм в онова царство, където децата още от малки са облечени като кукли, имат много книжки, могат да четат, която си щат, могат да правят, каквото си щат.

— Е-ex! — въздъхвам аз. — Мамо, нали оженихме кака Софийка. Хайде, изтъчи и на мене свилена риза!

— Помагай ти! Да оженим и кака ти Дешка, па тогава. Има време за тебе, ти си още малък.

И аз с признателност ѝ помагах, ама като я гледах как свива на лакти платното и после го крои на ризи, пак въздишах:

— Мамо, отрежи едно парче, и за мене! Е това, крайното със зеленката!

— Да оженим и кака ти Райна, че тогава!

Оженихме и кака Райна. Тогава мама ми каза:

— Да оженим и Иванка.

Най-после дойде и моят ред.

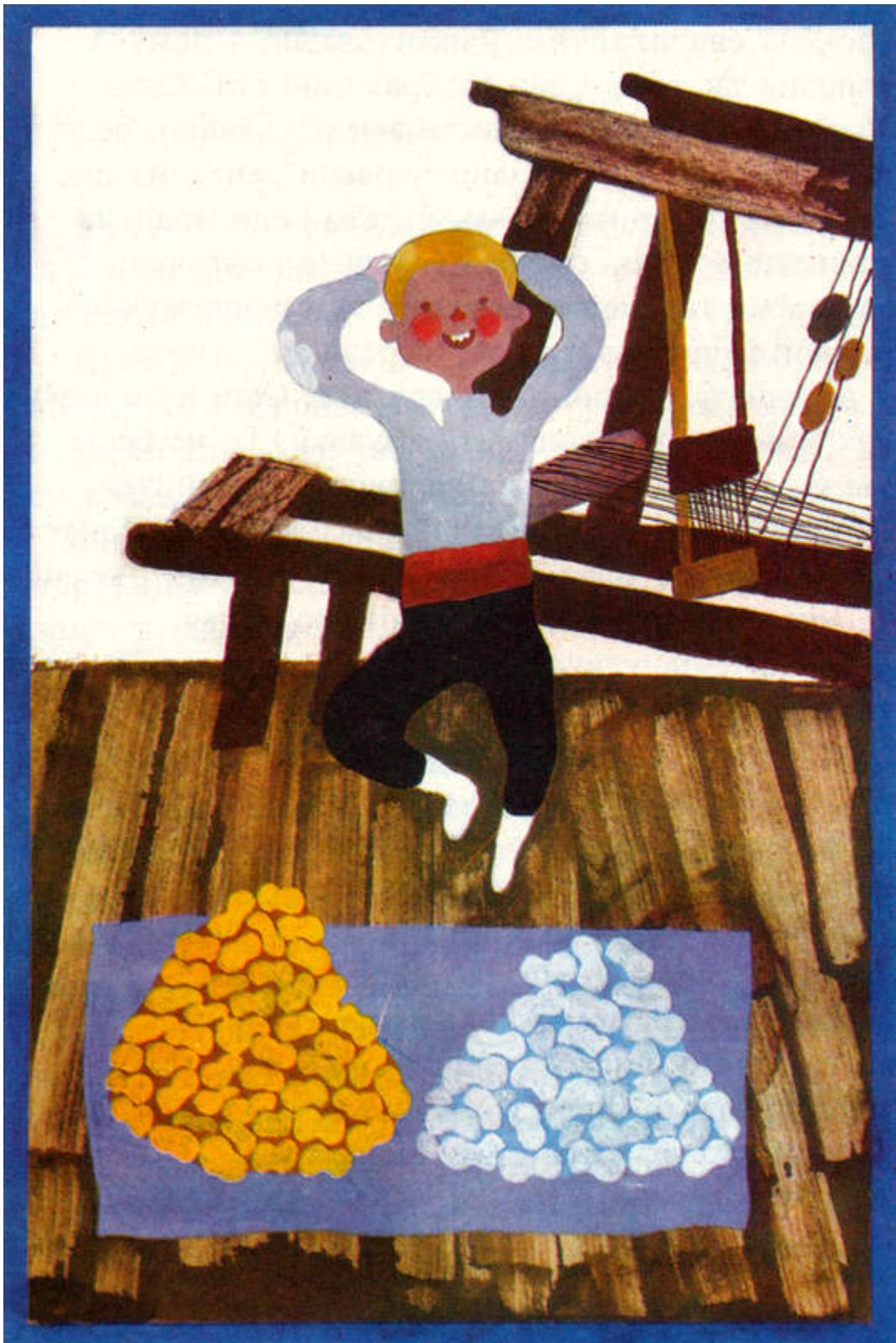
— Няма платно. Карай с тая, кълчищената, през лятото ще храниш буби, ще имаме пашкули, ще наточим свила и тогава ще ти изтъка риза и на тебе. Намислила съм, най-хубавата!

Вече бях на деветото небе. Аз поех кутийките от ръцете на баща ми, турих бубеното семе на топличко. Следях и когато се излюпиха бубите, по цял ден се катерех не само по нашия, но и по чуждите дудове, като коза обирах шумките. Влачех цели торби и хранех бубите, да станат яки, да дадат хубав пашкул с дълго влакно, та мама да ми изтъче най-хубавата риза. Бубите се охранваха, по цяла нощ чуха шумоленето им. Ходех вече на училище, а кълчищена ризица носех. Не, свършено е вече! Догодина ще ида със свилена риза на училище.

Не съм виждал други по-лакоми животни от копринените буби. Ядат до пукване, да им е здраве да ядат. Аз бях да не се разболеят нещо и да измрат. Вече се завиваха в пашкули на горуньовите вършини, които тате докара от гората, та всяка вършина заприлича на сурвачка. Така бяха замрежили клонките бубите. Когато мама каза, че вече са готови, аз ги обрах. Щото ако не бяхме ги обрали навреме, ако преседят на клонките, бубите вътре не могат да седят повече затворени, пробиват и изхвръкват навън. Вътре в пашкула са добили крилца и изхвърчат да дадат ново семе, ама поразяват пашкулите. Натрупахме ги на камара в стаята. Бях една камара бели, една камара жълти. За мене, който чакаше първата свилена риза, това бях две камари имане. Едната жълтици, другата сребро. Бях горд, че съм помогал от семето до бубите. И веднага с бохчи ги занесохме при съседката Музга. Тя имаше точило за свила. Мама ги предаде и си отиде, а аз седях при точилото, гледах как майсторката ги поставяше във врялата вода. После, като омекнеше пашкульт, го точеше и навиваше. Това си беше друг занаят. Аз гледах как вадеха свилата и пак нови картички ми се престорваха, пак затъвах в приказката. Докато Музга източи свилата, не знаех дом. Грабнахме я с мама и право в къщи.

- Хайде сега! Тъчи!
- Не бързай! Най-напред на баща ти, пък тогава на тебе.
- Е добре де, почвай, нали е едно платно и за тате, и за мене! Ти само почвай!
- Нали ти казах, трябва да приготвя преждата, та да ти изтъка най-хубавата риза!

Учудих се как ще приготвя преждата. Тук имаше някаква тайна. Мама ме накара да купя червена боя от бакалницата. Разми я в един чиреп и аз чаках да видя какво ще прави. Тя взе едно от гранчетата, стисна го в длан и го топна в боята, после на още едно място и го остави да съхне. След това пак така хвана като че ли за шията друго гранче, пак го натопи и пак го остави да съхне. Хвана третото за шията и боядиса и него. Това ли беше тайната? Какво щеше да става понататък, не знаех, но като изсъхна свилата, тя я наведе заедно с памука и почна да тъче. Сега разбрах тайната. Също като другите ризи, само че вместо кенари, бели и жълти, мама изкарваше червени ленти на две места на платното — там, където беше хванала гранките и боядисвала. Червените лентички се свършваха равно. Боята беше се просмукала, нишките пронизваха като стрелички бялото и от едната страна, и от другата. Сега вече признах мама за най-голямата тъкачка. Тя не беше тъкачка, а рисувачка на картини, художничка. Изтъка платното и ми уши ризата. Най-хубавата свилена риза, която съм носил. С фатени ръкави, каквито нямаше никое дете. Шаро изляя, кокошките закудкудякаха от вършините, петелът закукурига от бунището. И тръгна след мене. Явих се на училището и децата се струпаха да ме гледат. Бях много щастлив и благодарен на мама, че най-после ме премени, та ме гледаха като картийка. Не смеех да пипна ризата.

— Мамо, тури ми я в сандъка за празник, да не я оцапам, и ми дай кълчищената!

Аз тръгнах на училище пак с кълчищената, но в къщи, в писания сандък на мама, стоеше тя, събудната приказка, защото аз самият бях помогал да се изтъче.

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

СЛЪНЧЕВОТО ЗАЙЧЕ

Недалеч от нашата горска хижа всяка вечер излизаше да пасе красива сърна. Моят другар я наричаше Мирка.

През вечер, през две отивахме да се любуваме на сърната. Скривахме се зад дебелите дървета и оттам гледахме как тя пристъпя с тънките си крака и как се ослушва на всяка крачка.

Една вечер сърната се появи по-рано от друг път. Попаса неспокойно на полянката и се прибра долу, в ниската гъста гора.

— Трябва да се е осърнила — каза другарят ми. — Хайде да намерим сърнетата ѝ. Ще хванем едното и ще го опитомим.

Аз се съгласих. Хареса ми да имаме сърне. И без това живеехме самотно в нашата хижа. Пазехме горите и дивеча и рядко виждахме хора.

На другия ден в зори започнахме да претърсваме ниската гора. Надничахме във всеки храст, край всеки пън. Другарят ми високо подвикваше, защото новородените сърнета, които не могат да тичат подир майките си, не се вдигат. Те се таят в шумата и мъчно се забелязват.

По едно време моят другар си загуби калпака.

— Тю да му се не види! — извика той и се защура да го дири в гъстата трева и къбини, с които беше пълна гората.

Дълго шумя и тихичко руга. Току изведнъж нададе силен вик:

— Ей го-о-о! Дръж!

— Какво стана? Калпакът ли ти бяга? — извиках аз и се затекох към него.

— Сърнето бе, дръж-ж! — изрева той и политна с разперени ръце към един храст. — Тука се скри. Бързо, че ще го изтървем. Ax, дяволчето!...

Претърсихме храста, но от сърнето нямаше следа. Ние не се отчайвахме. Шумяхме наоколо, завирахме се из тревата и закачахме дрехите си в къбините и шипките.

Аз се загледах в един пън. Край него беше изникнала гъста жълта трева. В нея забелязах някакво животинче, притиснато към земята. То беше разперило и четирите си крака, сякаш настъпено и вече смазано. Светложълти петна като слънчеви капки пъstreеха по гърба му. Доста дългите му уши, прилични на заешки, лежаха свити назад.

— Ела насам. Ела да го хванем — казах на другаря си. — Ето слънчевото зайче.

— Де е, видя ли го?

Моят другар запълзя като котка из храстите. Но сърнето разбра намерението ни. Скочи като пружинка и търти да бяга.

— Дръж! Дръж! — викахме си ние един на друг, падахме, блъскахме се и най-сетне успяхме да го хванем.

Сърнето запищя през носа си като мишле.

Занесохме го в нашата хижа, сложихме го внимателно на пода. Черните му копитца, малки като охлювчета, се плъзнаха по голите дъски. Сърнето се скри под едно легло, а ние започнахме да спорим как да го кръстим. Най-после се съгласихме да го наречем Май в чест на месеца, през който се беше родило.

Още същия ден аз слязох в града да купя биберон. Напълним биберона с прясно козе мляко, сложим го в устата му и нашият Май суче като бебе. Така се отглеждахме.

А то растеше бързо. Към средата на септември тежеше вече осем килограма. Слънчевите петънца по тялото му бяха изчезнали. Май ни следваше като куче и ние го водехме из планината.

Дойде есента. Заваляха първите студени дъждове. Запълзяха мъгли. Горите оголяха. Дебел килим опадали листа покри земята. Край нашата хижа започнаха да минават стада от сърни.

Един ден нашият Май се изгуби. Тръгна с дивите си събрата и не се върна. Търсихме го няколко дни, тъгувахме и най-сетне загубихме надежда да го видим отново при нас.

Настъпи зимата. Големи преспи се натрупаха по хребета на планината. Ние стояхме в хижата край зачервената печка и слушахме рева на виелицата. Вятърът въртеше снега, бълскаше го в прозорците и свистеше в четирите ъгли на сградата. Хижата потреперваше, стъклата звъняха. Изведнъж някой като че удари вратата.

Ние се ослушахме.

— Нищо няма — рече моят другар. — Вятърът бълска.

— Може да е някой пътник — казах аз.

След малко вратата пак се удари. Ние се втурнахме в коридора. Навън не се виждаше нищо, освен отминаващата мъгла и въртящият се край прозорците сняг.

Като отворихме пътната врата, бурята хвърли в очите ни облак снежен прах. В същия миг нещо се бълсна в краката ни и затрополи по дъсчения под на коридора.

— Сърна! — извика другарят ми. — Май, нашият Май! — добави той и бързо затвори вратата, да не би сърнето да се върне.

Но Май нямаше такива намерения. Той стоеше малко уплашено и ни гледаше недоверчиво, сякаш искаше да отгатне какво го очаква.

Гъстата му козина беше заснежена. Като се отърси, в коридора се разхвърча облак снежинки и капчици вода. Той се изплези и облиза върха на горната си устна с дебелото си черно езиче.

— Ах ти, неблагодарнико! — рече другарят ми и го улови за предните крака, за да не може да рита.

Изведнъж кучето залая в двора на хижата. През гъстите снежни роища ние забелязахме няколко сърни. Грабнахме пушките, но сенките изчезнаха в мъглата. Тогава разбрахме защо се върна нашият Май. Гонен от вълците, той се е озовал край хижата, спомнил си е за нас и е потърсил нашата закрила. Той прекара зимата в хижата, докато се запролети. Тогава пак пое на воля с дивите си братя и сестри.

КОЛЬО ГЕОРГИЕВ

МНОГО ТЕЖКО НАКАЗАНИЕ

Тати спеше на сянка върху незакачената врата на плевнята от сутринта изхвърляхме от мазите и стаите на новата ни къща останали от строежа боклуци: пръст, засъхнала и втвърдена кал, трески, парчета от строшени тухли... И ние с Косьо работехме, но тати работеше повече и се умори повече, та като легна да си почине на обед, заръча да играем настрана или да стоим мирно. Косьо също се беше наместил до тати, но мухите, които кацаха и лазеха по голите му крачета, не му дадоха да заспи и той, като разбра, че няма да ги отпъди с ритници, седна, прозина се и почна да се оглежда. После, олюлявайки се от дрямката и жегата, дойде при мене, клекна и дълбоко въздъхна. Аз възсядах една дебела дялана греда и хвърчах по небето с нея като с аероплан.

— Бате — каза Косьо, — хайде да се целунем!

— Сега не мога — казах шепнешком аз. — Не виждаш ли, че съм на небето!

Косьо погледна нагоре, но като не видя нищо, притътра се поблизо и каза:

— Бате, хайде да се целунем, бе!

— Нали ти казах, че не мога! Или искаш заради тебе да слизам от небето? Знаеш ли как е хубаво там? Отгоре се вижда всичко: нашата къща, училището, ливадата... Брррр! — пуснах аз мотора, за да го чуе и Косьо и да се увери в думите ми.

— И аз искам! — проплака Косьо.

— Качвай се зад мене, но се дръж здраво, да не паднеш!

Косето обкрачи гредата, скопчи ръце на шията ми и ние се понесохме из небето. При всеки завой аз се наклонявах, за да не изхвърча от аероплана, при спускането се изправях, а при изкачването се притисках към гредата, а Косьо се олюляваше зад гърба ми, защото не се сещаше какво да прави — не бе се люлял на люлка-лодка докато се кандилна и се гътна на земята.

— Качвай се, че аеропланът ще изхвърчи! — казах аз.

— Искам да се целунем, не ща да хвърча! — нацупи се Косьо. — Хайде бе, бате!

Сега щеше да хленчи, докато събуди тати. Додеял ми беше с неговите целувки; нашите толкова го бяха разглезили, че само да видеше човек да му се усмихва — чужд, свой, познат, непознат, — посягаше да го целува. Мама ще му рече: „Направи здрасти с тая леличка!“, а Косьо опъва шия да се целува, ще му заръча: „Иди повикай батя си!“ — ще ме намери, дето съм, ще ме накара да се наведа, за да ми пришепнел нещо, ще ми залепи една целувка и чак тогава ще каже: „Бате, мама те вика“... Не можех да му търпя целувките, особено пред хора и пред момчета и го разревавах с отказа си, а мама гълчеше: „Какво пък ще ти стане, ако те целуне! Братче ти е, обича те. Добро сърце има детето, пък ти го разплакваш...“

— Бате, хайде, бе!

Косьо подсмърчаше вече, още малко и щеше да се разреве и събуди тати.

— Нà — наведох глава и подложих бузата си.

Косьо ме млясна, после изтри с шепа устата си и каза:

— Пак!

Нямаше да има край. Слязох от гредата, хванах Косьо за ръка, изведох го на двора и почнахме да играем на война. Аз застанах до голямата врата на плевнята, Косьо до малката и войната започна: малки бучки, които събрахме и струпахме до краката си, всеки трябваше да замеря противника си, когато той се подаде от своето прикритие, и като го улучи, значи го е убил и спечелил войната.

Бучките бяха дребни, но пазенето — наложително; ала иди и втълпи на Косьо, че това е война и бучката — малка или голяма — е смъртоносна! Преди да метне бучката си, той дълго я плюеше, завърташе ръка няколко пъти около рамото си, но от засилването загубваше равновесие и падаше на ръце: и така, прегънат на две, изчакваше да види къде ще тупне бучката му, после ставаше, изступваше длани и се скриваше; а когато хвърлях аз, той целият се подаваше напред, следеше с поглед полета на бучката и се отдръпваше чак когато тя дигне пепелта край него. Една той разглежда с такова любопитство, че тя го чукна по челото. Косьо захлупи с шепи удареното място и когато аз притичах и отлепих ръцете му, се

уплаших: тънка струйчица кръв шуртеше удареното място и се стичаше по лицето му. Косъо се вгледа в кървавите си шепи, зяпна да реве, но не издаде звук и хукна към тати. Опитах се да го спра: заголих коляното си с белега от порязване, който винаги привличаше любопитството на Косъо, предложих му да се целунем, но той не се спря. Тичаше към тати и като се намери до него, надвеси се над главата му и зарева с пълен глас:

— Татеее!

Тати скочи като ужилен и като видя окървавеното лице на Косъо, така се стресна, че само каза:

— Ax!

Косъо се завираше в него и цепеше въздуха с рева си, а тати го въртеше, сякаш не можеше да повярва, че е цял и е само одраскан с една бучка. Най-после се съвзе, разбра къде е раната изтри кръвта с носната си кърничка и докато миеше Косъо от бъкела, попита:

— Кой те нареди така?

— Ба-а-ти! — изхълца Косъо.

— Къде е той, тоя разбойник!

— Ей там — посочи с краче Косъо.

— Той заслужава да му отрежа главата! — каза тати.

— Да-а-а! — потвърди Косъо.

Тати го изми, притисна кърничката към раната, сложи ръката на Косъо върху нея и като го водеше към пътната врата, каза:

— Тичай в старата къща майка ти да ти измие раната с ракия. Тичай. И дръж ръка върху кърничката!

И го шляпна по дирничето.

От пътя долетя разтревоженият грак на гъски...

Тати постоя на вратата и после се обърна към плевнята, където подпирах стената и чаках наказанието си. Той се насочи към двора, мрачен и намръщен, но свърна към вратата, надигна я и тръгна към мене. Без да продума, отмести ме и се залови да я закачва. Сетне взе лопата и хлътна в мазата да я чисти. След половин час излезе за бъкела, пи вода и пак се върна в мазата. За него аз не съществувах.

Повече не можех да търпя: по-леко щеше да ми е, ако ме бе набил. Слязох в мазата и застанах зад тати. Той ме чу, но продължи да работи.

— Тате! — казах аз, едва сдържайки сълзите си.

Той продължаваше да работи.

— Тате! — повтарях аз.

— Аз не съм ти никакъв баща и Косьо не ти е никакъв брат — каза тати, без да се обръща към мене. — Изобщо ти тука си чужд и се махай!

— Ние играехме... на война... Косьо ме замеряше... аз го замерях... и...

— Играли си на война — каза тати — и постигна целта си, да пролееш кръв. Стига! Не искам да те слушам!

— Накажи ме, тате! — казах аз.

— Какво да те наказвам? Нека Косьо се върне, тогава ще видим какво да те наказвам. Ако си му извадил око — ще ти извадим око, ако си му счупил кост — и на тебе ще счупим. Като искаш да играеш на война, на война да е. Там тъй става...

Докато приказвахме с тати, пътната врата издрънка и от двора се чу Косьовият глас:

— Татеее!

Тати изскочи навън, а аз не посмях да се покажа. Но тъй като нито ме повикаха, нито дойдоха да ме накажат, излязох от мазата. В ръцете на тати се въртеше Косьо: чист, измит, със светнали бузки, превързан през челото с бял парцал като с чалма. Той посягаше да пипа превръзката, но тати не му позволяваше. Тати ме видя и каза на Косьо:

— Боли ли?

— Боли... но хич не боли.

— Ще ти мине — каза тати. — Тая нощ като преспиш, утре вече няма да те боли.

— А по утре? — попита Косьо.

— По утре пък няма да си спомняш, че те е боляло.

— А още по утре?

Тати го погъделичка и Косьо пощуря в ръцете му.

Аз се приближих съвсем. Тати се извърна с Косьо към мене.

— Кой е този? — попита го той.

— Бати — каза Косьо.

— И ти го признаваш за брат? — попита тати.

— Да! — каза Косьо.

— Той ти пукна главата и без малко не ти извади око. Той заслужава да получи много тежко наказание — каза тати.

— Да — потвърди Косьо.

— Ти си пострадалият и ти трябва да го накажеш. Но така да го накажеш, че друг път никога да не му идва на ум да пролива кръв. Мисли! А ти — обърна се към мене тати — застани на колене и чакай наказанието си!

Той изчака да застана на колене.

— Хайде! — пусна той Косьо на земята.

Косьо постоя, обърна се към тати, после тръгна към мене. Аз наведох глава и зажумях. Какво наказание може да ми измисли Косьо? Пръсти в очите или носа, оципване по бузата, джасване на ухoto или един мек юмрук в лицето?

Усетих дъха, а после и устните на Косьо върху бузата си.

ЛАМАР КЪЛВАЧ

В зимните дни около моята малка къща под планината слизат красотата. Снегът привежда двете бели брези ниско. Върху всяко клонче на черешите, нанизани като гердани, снежинките потрепват от планинския польх.

Никаква следа от снежната покривка! Всичко потъва в дълбока нежност и слънцето разпилява ситни снежни звезди. Те блестят сребърно. А когато слънцето наближи да залезе, те потъмняват.

Всяко нещо, което няма собствен блясък, потъмнява!

Не потъмнява само блясъкът на пъстрия кълвач. Преди залез слънце той долита в градината и каца на ябълковите клони, рони кората и тя се сипе върху блясъка на снега. Под кората той намира ликояда и вечеря. Колко е красив в привечерните зимни залези! Пъргаво отлиза и наново се връща. Като кацне, позамисля се и започва спокойно да дълбае.

Моят кълвач, който тая зима продълба много клони и изрони ликоядите върху снега, привикна и с моето подсвиркане. Като му се обадя, той излиза и каца върху дъбовия стълб, откъдето идва електропроводът. Там се упражнява. Огледа се, ослуша се и още повъзторжено забива клюн в сухото дърво. Кълве го до припадане. Ослуша се наново, извие глава натаха и наинак и пак: ттррр! В тишината на зимната привечер това ечи далеко. И никакво друго птиче. Птичият пролетариат — врабците — са се изпокрили под покриви и стрехи. Само кълвачът е неуморим и неустрашим. Понякога котаракът го дебне, навлезе в снега, пристъпва бавно, продължително, но кълвачът се извръща и му казва: „Простак!“ С три размаха на крилете си полетява като вретено и каца на другия телеграфен стълб. Там се залепва като пъстроцветна книжка, постои, обходи го и — ттрр. Изкряка и наново се загубва в далечината.

Аз обикнах тоя кълвач и през зимата той ми е близък приятел и вестоносец на животворна радост.

Една зима, като излизахме със ските от Ситняково нагоре към Саръгъол, до дънера на един вековен бор, върху снега бяха посипани трески. Дънерът на бора беше пройден до сърцевината. Някакъв род мравки живеели там — в сърцевината на бора. Кълвачът ги налучкал и започнал своята неуморна работа. Имаше трески колкото цяла човешка длан. Тая удивителна сила на кълвача учуди всички мои спътници. Когато се завръщахме след няколко дни от Заварчица, преди да наближим бора, аз ги възпрях. Из дънера излетя пъстро зеленикавият кълвач, прокряка над гората и потъна в долината. Убедително беше, че тая птица с постоянство и неуморен труд може да събори и вековен бор!

Оттогава аз обикнах още повече моя кълвач от градината. Той беше по-пъстроцветен.

По средата на април неочеквано през нощта наваля дебел сняг. Дърветата бяха цъфнали. Сутринта гледката беше чаровна, клоните на всички дървета приведени доземи, а високите върхове на двете брези прекършени. В снежните манастири на градинския покой навлезе слънцето и разпilia изобилно сияние. Аз наметнах качулката и започнах да друsam дърветата. Снегът падаше леко и нежно. Той приличаше на ресинки от глухарче. Сред тая омая от сняг, слънце и цветове върху старата ябълка кацна кълвачът. Озарен от слънцето и снега, той донесе нова радост в картината на априлското утро. При това слънце цветовете няма да измръзнат. Но той не се трогна от картината. Огледа се на вси страни, позамисли се и започна своята работа. Исках да му заговоря, да му подсвирна, но заобиколих и си влязох от другата страна в къщи.

До обед кълвачът обели целия дебел клон на ябълката отдолу и жълтеникавите корици бяха изvezали златиста покривка върху снега. Върху тая покривка седна слънцето, обядва и залезе.

ПЕТЬР СЛАВИНСКИ

ЗЕЛЕНАТА КЪЩИЧКА

Нашата къща е край морския бряг. В просторния двор имаме цяла горица от бадемови дървета. По тях долитат много птички: пъстри кадънки, небесносини и жълти синигерчета, пойни дроздове, орехчета... Аз много исках те да остават и зиме в нашия двор, за да ни пеят и да пазят дърветата от насекоми и гъсеници.

Още през зимата сковах една дъсчена гнездилка. Тя приличаше на малка къщичка без врата, само с едно кръгло прозорче под покрива. Боядисах я със зелена боя и я приковах на високото бадемово дърво сред двора.

Дойде пролетта. Клоните на бадема се отрупаха с цветове и къщичката се губеше сред тях като в розово облаче. И тогава откъм бадема с къщичката чух весела песничка, сякаш звъняха сребърни звънчета. На едно клонче пред зелената къщичка беше кацнало малко птиче и пееше, пееше... Главицата му беше черна и лъскава, цялото отдолу златееше, а крилцата му бяха сиво-зелени. То надникна през дупчицата в къщичката, влезе вътре, пак подхвръкна на клончето и запя. Да, къщичката му хареса!

Не видях кога звънкогласият певец си доведе невяста — мъничка синигерка. Отначало те летяха от дърво на дърво и си подвикваха. След някой и друг ден двете птички се поумълчаха — започнаха да летят като совалки: пренасяха влакънца, лишеи, перца, за да застелят къщичката си. После синигерката снесе яйца и докато ги топлеше, синигерът ѝ носеше насекоми и гъсенички или кацваше пред къщичката и пееше. Песничките му бяха две: едната радостна — когато синигерката го слушаше от хубавия им дом, другата тревожна — когато ги грозеше опасност.

А много опасности ги заплашваха! Защото къщичката се харесваше и на другите птички.

Най-напред се полакомиха за нея врабчетата. Синигерът сърцато воюваше с тях, докато ги разпъди.

Появи се и един важен кълвач. Той изглеждаше смешничък с черната си дреха и бяла жилетка, на която сякаш е препасал червена престилка. Пъстрият кълвач имаше навик да чука по стария бадем и все на клона, където беше, зелената къщичка. Той не се лакомеше за нея, търсеше си под кората на дървото червейчета, но наплашеният синигер не разбираше това и го пъдеше с викове и заплашителни прелитания над него. Кълвачът само го изглеждаше накриво, сякаш с насмешка казваше:

— Ехе, с моя оствър клон пробивам най-дебелите кори на дърветата, че от тебе ли ще се уплаша?

На бадема долитаše и крадлата сврака. И тя имаше бяла блуза и дълга тъмнозелена рокля, държеше се важно като кокона. Тази надменна хубавица много обичаше да закусва с яйца. Синигерчетата, примрели от страх, се криеха в къщичката си. А свраката се ядосваше, че е толкова голяма и не може да се провре през малкото прозорче.

Но най-голямото премеждие моите синигерчета преживяха, когато надойдоха от юг шумните скорци. По това време синигерчетата

вече си имаха малки — пискливи и вечно гладни. Майката от ранна сутрин до късна вечер им носеше насекоми, но сама не можеше да ги изхрани. И таткото нямаше време вече за песни — и той неуморно им събираще и пренасяше храна.

В това усилено време долетяха скорците — цяла дружина красавци с лъскави тъмнозелени перца, пропръскани с бели точки. И скорците много обичат да си правят гнездата в дъсчени къщички. Пък и бадемовата горица им хареса — пълна беше с гъсеници и насекоми. Те летяха из нея и си подсвиркаха, също както хашлаците подсвиркуват с уста.

Скорците решиха да изпъдят синигерчетата от къщичката им и да се настанят в нея. Аз чух жални викове и се притекох на помощ — с камъчета прогоних натрапниците скорци. Те ме освиркаха, че ги замервам с камъни, и отлетяха.

Да бях знаел, че ще дойдат в нашия двор и скорци, щях да сложа и за тях няколко къщички. Но додъгина ще поставя къщичка на всяко дърво!

Дойде месец юни. В една ветровита сутрин през прозореца в стаята ми влетя сивичко птиченце. Затворих прозореца и го хванах. То беше меко и топличко, а сърчицето му тупкаше така силно, като че цялото беше само от сърце. На прозореца майката го викаше тревожно, сякаш плачеше за него.

Изнесох малкото и го пуснах. На двора из тревата подхвърчаха още три пухкави синигерчета. Родителите им ги учеха да летят и да си намират храна.

Привечер, когато вятърът утихна, всички отлетяха нейде и вече не се върнаха. Аз тъгувах за тях: за песните им, за радостите и тревогите в зелената къщичка, за малките...

Отмина лятото. Настъпи есен. И ето че една сутрин пак ме разбуди весела песничка като звън на сребърни звънчета — синигерът и синигерката се бяха върнали в къщичката, за да зимуват.

Но къде ли по широкия свят са малките синигерчета?

Ще се намерят ли за тях добри ръце да им сковат къщичка?

ДОБРИ ЖОТЕВ НОЩЕН ГОСТ

Преместихме стадото в другата кошара. Тя беше далече от селото, но там имаше още неизядена храна за овцете.

На мръкване откъм Жеглов рид задуха горнякът. Студен и зъл, той вдигаше снежни облаци и с вой ги бълскаше в прозорчето на задимената овчарска колиба.

Седях до зачервената печка, греех премръзналите си ръце и слушах как отвън дядо с викове прибира стадото. Вятърът ту довяваше, ту отвяваше гласа му.

Залаяха кучетата. Помислих си: „Навярно иде някой овчар или пък човек от село.“ Не, кучетата не лаеха на човек, не лаеха и на добиче. Умеех, макар и не като дядо, да разпознавам, че тоя начин на лаене означава присъствие на вълци. Станах, разтревожен. В същия миг на вратата се показа старецът и още по-разтревожен, ме повика. Излязох през разлюляната от вятъра врата и тръгнах подире му. Фъртуната захвърля в лицето ми снежен прах. Фенерът в ръката на дядо се залюля и замига, готов да угасне. Отворих уста да попитам какво се е случило, но вятърът ме задави, та едвам си поех дъх. Кучетата лаеха ожесточено и се въртяха все около кошарата. Озърнах се. Ами ако вълците са близо до нас и скочат отгоре ни! Страхът ме бълсна отзад, ускорих крачки. А дядо ту вдигаше, ту сваляше фенера, като се мъчеше да види в тъмнината неканените нощи гости. Но вълци не се мяркаха. Обиколихме кошарата веднъж, дваж. На третия път старецът из един път спря:

— Я, ето де е газил бродникът!

— Нищо не виждам.

— Ето тук, тук — гледай!

Наистина върху снега личеха дири.

— Да не са кучешки?

Без да отговори, с протегнат напред фенер, дядо тръгна по следите. Те водеха до самата кошара, прекъсваха и отново се виждаха

съвсем ясно върху ниския сламен покрив. Там образуваха някаква плетеница и като че се връщаха обратно. Изведнъж дядо ахна:

— Гледай, дупка в покрива! Мале мила, през нея се е намъкнал кръвникът!

Кучетата, събрани зад нас, залаяха оглушително. Объркан като никога, старецът извика:

— Варди тута, пък аз ще ида от другата страна да надникна през вратата. — И още недовършил думите си, тръгна. Останах сам. През бурята, през кучешкия лай дочувах или ми се струваше, че дочувам гласа му:

— Ох, издушил е всички овчици, натръшкал ги е, поразникът. Намъкнал се е през тая дупка, как не съм я видял.

След малко светлината на фенера се скри. Скова ме див страх: „Ами ако вълкът изскочи обратно през дупката, първо ще изяде мене!“ Застанах сред настърхналите кучета. Така беше по-безопасно. Вятърът ме халоса в гърдите и аз, без да исках, седнах в снега. След малко дядо се върна поуспокоен.

— Отворих вратичката, сине, ама вътре тихо и мирно. Овчиците стоят скучени в единия край на кошарата. Усетили са звера, та се притискат една в друга, кротушките!

Огледах се, свит зиморничаво, и рекох:

— Уплашил се е от кучетата, дядо!

— Тъй ще да е, изпуснал е къоравото и сега обикаля, ама няма го майстора! Я донеси вършинак, слама и няколко камъка да запушим тая пушина, че като не е влязъл веднъж, втори път ще влезе.

Върнах се към колибата, сграбих един наръч слама, но докато го донеса, вятърът развя половината и напълни устата ми със сламки. Пръстите ми се вкочаниха, докато чупех вършина и пренасях камъни.

Запушихме дупката и бълскани от подлуделия горняк, се прибрахме в колибата.

През нощта дядо става на няколко пъти и все се връща неспокоен:

— Не мога да разбера каква е тая работа — кучетата, а най-вече Караман, все около кошарата обикалят. Сякаш онъя е вътре. Ама колко пъти вече надничах — няма, нищо няма при овчиците.

На сутринта вятърът спря. Излязохме от колибата. Удари ме в очите такава снежна белина, че неволно замижах. Успокоени от

светлината и нашето присъствие, кучетата пролайваха от време на време. Старецът огледа безлюдните заснежени хълмове, помисли, помисли, па рече:

— Отваряй вратите, оня е хванал дърмите, да пуснем стадото!

— Ей сега, дядо!

Отворих най-напред дворната врата, а след това вратата на самата кошара. Зачакахме, както винаги, да се проточи изгладнялото през дългата зимна нощ стадо. Но вратата зееше тъмна и празна.

— Успали са се комай овчиците — продума старецът и започна да ги вика галено по имена: — Ваклуше, Калуше, Мъркуше, айде де!

Изскочи агне с черни копитца и влажно носле, примига срещу слънцето и се разрипа из двора. След него още едно, още две. Но майките не излизаха. Дядо се разтревожи:

— Ай да му се не види!

Отмести ме с ръка от дворната врата и тръгна да провери какво става. Но едвам тръгнал, спря — от вратата на кошарата излезе вълк! Поспра, озърна се и запристъпва предпазливо с понаведена глава и подвита опашка. Дядо се стъписа, понечи да извика, но така си и остана с отворена уста.

Неканеният гост се стрелна към вратата, където стоях, изви край мен и излязъл на ширине, полетя към хълмовете. Кучетата подире му.

Дядо като събуден от сън се затича към кошарата, аз — след него. Но свикнали със светлината на слънчевия двор, вътре не можехме да видим нищо. Пипнешком хванах ръката му. Усетих как той се взира в мрака и чувах отчаяните му проклятия:

— Всичко е издушил, разбойникът, овчица не е оставил!

Запритисках се към рамото му.

— Сине, виждаш ли нещо?

— Нищо, дядо.

— Брей, брей, изгоря ми душицата! — И завика почти през плач:

— Ваклуше, къде си ми, Белуше!

Полека-лека очите ни привикнаха с тъмнината. Започнахме да виждаме овцете, натрупани в единния край живи и здрави. Старецът не вярваше на очите си. Притича и започна да опипва ту Калуша, ту Белуша, ни рана, ни драскотина! Подкарахме ги да излязат, но овцете не помръднаха. Зад гърба ни се чу топуркане. Обърнахме се и що да

видим. По цялата дължина на кошарата агнетата, навирили опашчици, скачат ли, скачат. Старецът тръгна към тях — вече се виждаше добре.

— Я, дядовото, виж къде е лежал кръволовокът, ето косми от кожуха му.

Вгледах се, наистина тук беше лежал вълкът. По влажния под около мястото му личаха безброй агнешки стъпки. Старецът зацъка с език:

— Гледай ти, цяла нощ е лежал, непрокопсаникът, и цяла нощ овцете са примириали от страх. Пък агнетата, нали са деца и не разбираят, цяла нощ са играли около него, а той, вагабонтинст, миравал, чудна работа!

— Дядо бе, нали запушихме дупката, откъде е влязъл?

— Брей — извика той, — вмъкнал се е през дупката снощи, преди да я запушим. Таман е влязъл вътре, нечестивецът, и ние сме започнали да затъкваме изхода му. Усетил се е в капан, уплашил се е и цяла нощ е лежал като рязан турчин. От страх целият глад му е минал. Само сгода да се измъкне е чакал, хайдукът му с хайдук!

Изведнъж дядо се разсмя и започна да изтласква към вратата замръзналите от ужас овце:

— Хайде, овчици, хайде, завалийки, излизайте. Разбойникът си отиде, само дето ви изпоплаши! Ама питате ли се какво му е било на него? Треперел е повече от вас. И как няма да трепере — влязъл, а няма откъде да излезе!

Изкарахме стадото и разхвърляхме сено. Овцете едвам-едвам дъвчеха. Агнетата скачаха на слънце и хвърляха смешни къчове.

Дядо погледна загрижен омърлушеното стадо, поусмихна се и рече:

— Виждаш ли, сине, и най-големият звяр разбере ли, че е натясно, става по-кротък от агне.

След малко кучетата дойдоха с изплезени езици и налягаха край кошарата. Вълкът беше прогонен далече.

СТАНИСЛАВ СТРАТИЕВ

ЧЕРЕША С АЛЕНИ СЪРЦА

Преди години, когато бях малък, на нашата улица живееше един човек, който никога не лъжеше.

Неговата къща беше малка, боядисана в зелено и в нея живееше само той.

В двора имаше череша, която цъфтеше с бели цветове и единствена от всички череши в квартала оставаше непокътната, когато зрееше.

Човекът имаше и голям червен петел. Той спеше на черешата и през пролетта изглеждаше, че отрупаната с бял цвят череша има голямо алено сърце.

Цялата улица познаваше този човек, който кръщаваше децата на всички и на сватбите седеше винаги на средата на трапезата.

Улицата много го уважаваше, а ние, децата, се питахме защо не отиде в цирка да се показва като онзи, който тежи триста килограма и от панталоните му може да се направи корабно платно. Ще се натрупа народ, ще грабят билети, а ония от цирка ще викат:

— Насам, народе! Големият атракцион, невиждан номер, единствен по рода си — човек, който никога не лъже!!!

Вечер, когато слънцето си отиваше и всичко ставаше неясно в червената мъгла, той сядаше в двора и говореше с петела. За какво говореха двамата, никой не знаеше. Само веднъж чухме как той пита петела:

— Е, какво ще кажеш? Какво ще кажеш за това?

Един ден петелът изчезна. Когато човекът се прибра вечерта и го потърси, на черешата го нямаше.

Човекът, който никога не лъжеше, претърси двора, но не го откри. Тогава седна пак на старото място и се загледа в звездите.

Когато хората от улицата разбраха, че петелът го няма, започнаха да мислят кой ли го е откраднал. Ясно беше, че не е човек от нашата

улица. Но пък можеше да бъде и от нашата и това най тревожеше хората.

— Просто се е изгубил някъде — казващ човекът. — Не се беспокойте толкова за един петел.

Но улицата непривично стихна и от различните ѝ краища ревнаха деца. Бащите, които ги биеха, не знаеха защо го правят, но чувствуваха, че нещо трябва да се направи.

Нощта, която настъпи после, беше тъмна, нямаше ни месец, ни звезди, сигурно някой ги беше откраднал и тях.

Не се чуха виковете на децата, които всяка вечер играеха на „стражари и апashi“ или връзваха за опашките на котките тенекии.

Братята чехлари не пуснаха грамофона с циганските песни, а Кольо бръснаря не излезе пак на средата на улицата по пижама и по чехли, направени от двамата братя, и не ги руга, както винаги, че по цяла нощ въртят грамофона. Той постоя малко на улицата до вратата, погледна към двора на братята, ослуша се и като въздъхна със съжаление, се прибра в къщи. Той обичаше циганските песни.

На другия ден съседите отляво занесоха на човека един червен петел и казаха, че са го намерили в техния двор, при кокошките.

Човекът каза, че не е неговият петел, но те го уверяваха, че е неговият, само бил малко изменен, защото престоял една нощ сред кокошки.

— И ти да престоиш една нощ при кокошки — казаха те, — после няма да можем да те познаем.

Оставиха петела и тъкмо си тръгваха, съседите отлясно донесоха един червен петел и казаха, че бил се качил на тяхната черница.

— Стои на черницата и яде черници — обясняваха те. — Но когато се наяде, много натежа и ние го хванахме.

— Бягаше, бягаше — викаха още от вратата двамата братя, които правеха чехли, — ама не можа да избяга! На нас заек не може да ни избяга, та твоят петел ли!...

До вечерта в двора на човека, който никога не лъжеше, където имаше само една череша, се събраха единадесет петела.

Големи, червени и важни.

Хората ги качиха всичките на черешата и черешата стана с единадесет големи алени сърца.

Вечерта мъжете отидоха да пият при бай Милан по случай завръщането на петела и всеки претендираше, че истинският петел е именно този, който е отнесъл той.

А на другата вечер петелът на човека, който никога не лъжеше, се върна. Щастлив, човекът стоеше на двора и връщаше обратно петлите на хората от улицата.

Всички се радваха, че петелът се е намерил.

Само аз не знаех какво да мисля за човека, който никога не лъже, защото сутринта го бях видял да купува на пазара един голям червен петел.

Но не мислих дълго, защото трябваше да вървим да берем череши от двора на железничаря.

Когато се връщахме с виолетови лица от черешите, човекът седеше на двора и говореше с петела, на улицата гърмяха цигански песни, а Кольо бърснаря беше излязъл на средата на улицата по пижама и чехли и ругаеше двамата братя чехлари, които по цяла нощ въртят грамофона.

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

ДОКАТО СА ЖИВИ

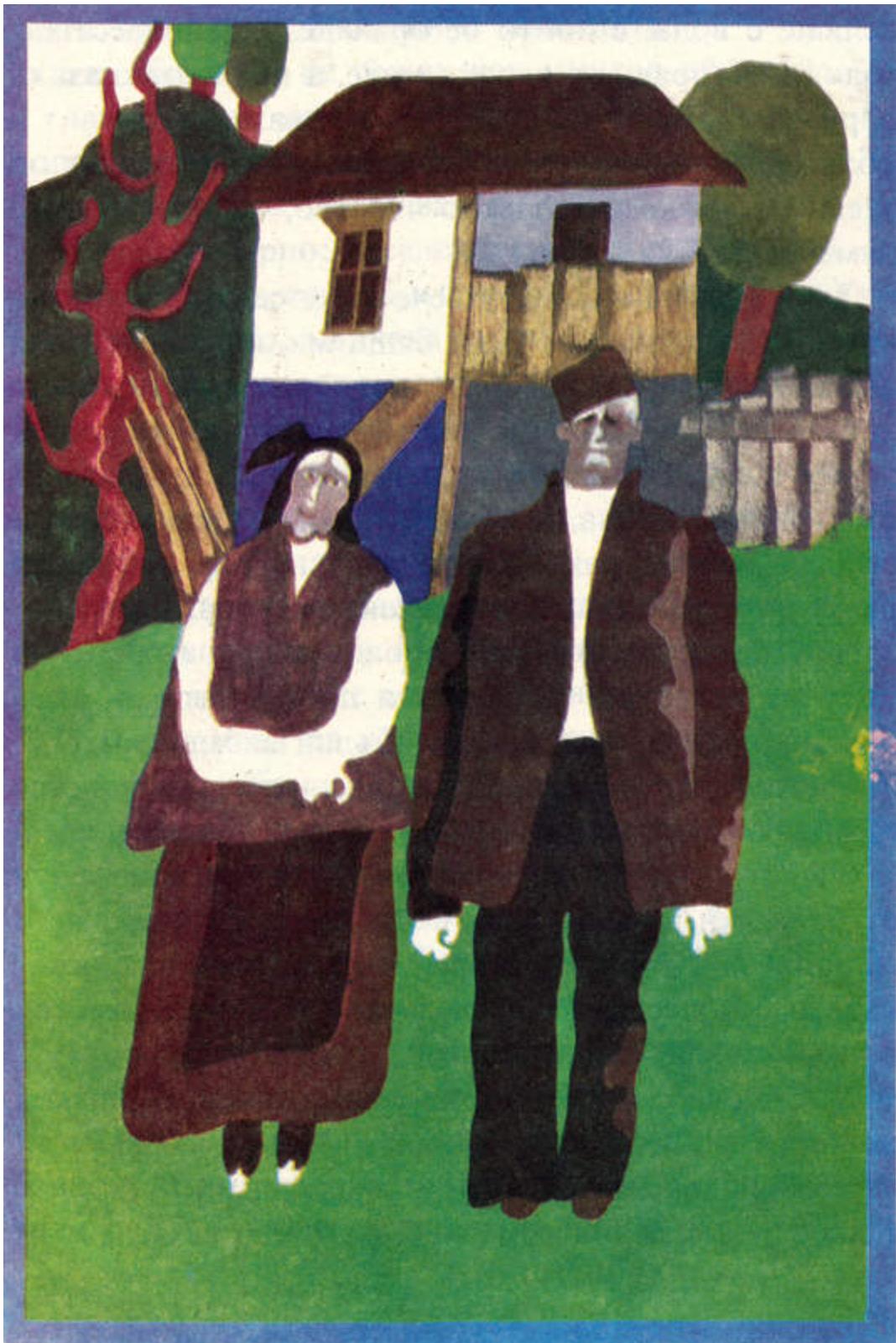
Никога не съм си задавал въпроса защо съм обичал и продължавам да обичам своите родители, въпреки че те отдавна вече не съществуват на тоя свят. Но ще кажа, че аз заобичах още по-силно и сърдечно своите родители, когато те вече не бяха между живите. Защо?

Преди всичко аз чак сега, в моите зрели години, откривам точно какви са били тези хора.

Баща ми беше безнадеждно болен, на легло, когато реши да продаде един вол — в същност единствения ни вол, за да ме изпрати да уча. Той самият се нуждаеше от пари да си купува по-отбрани храни за неговата болест, но дори при такова състояние той не мислеше за себе си, а за мене. Даваше си вид на здрав, криеше под чергите зловещия оток на краката си и не даваше да се харчат „артък пари“ за илачи и за доктори и по този начин съкрати сам малкото време за живот, което му оставаше.

Заради мене, по-точно заради моето учение, без което преспокойно можеше да минем и аз, и той, и всички.

Бях тогава шестнадесетгодишен. Речи го сляп, за да различа дълбокото вълнение, когато се разделяше с вола, с който бе орал цели дванадесет години. Направи го заради мене, а пък аз не казах дори едно „благодаря“. И това неказано „благодаря“ и сега седи заседнало в моето гърло заедно с тежкото и тъжно чувство, че моят баща няма да го чуе ни-ко-га!

Завърших гимназия и вече се досещах за това, което бе направил за мене баща ми, и се замислих за него с чувство на благодарност и съжаление, затова реших веднъж с първите спечелени пари да му купя ябълки, защото той имаше нужда от диетична храна, а ябълки в моето балканско село не се намираха. Хайде да купя днеска, хайде да купя утре, отлагах от днеска за утре, а утре — за другиден, докато една пролетна сутрин получих известие, че баща ми през нощта починал... И тези некупени ябълки заседнаха в моето гърло и ме давят и сега — десет и повече години от неговата смърт.

Същото беше и с майка ми. Тя живя повече от баща ми, дочака да „хвана служба“ и да си направя къща. Дойде при мене да живее в гората, където бях лесничей, а след това и в града — вече остаряла, свита в своето сукманче, дребна жена с ръце, заприличали от много работа на копита. Гледаше ме в очите и не можеше да се нарадва на зелената ми униформа с дъбови листа. Работата е там, че аз се вглеждах в нея рядко. Увлечен в залисията на службата, аз не сещах как минава времето и главно — как минава то, без да седна до майка си, да ѝ кажа нещо хубаво и топло. Срамувах ли се, стеснявах ли се?

И това е вярно: в селските семейства хората никога живееха строго и сурово. Бащите не викаха майките на име, а викаха „мари“. Никакви външни признания на милост и нежност! В такава атмосфера израснах и аз — научен да крия своите чувства, да се стеснявам да ги проявявам... Аз обичах майка си, но нито веднъж не се обърнах към нея с „мила мамо“ или „майчице“.

И тези думи ми заседнаха в гърлото. Мисля си с каква сладост и охота бих ѝ ги произнесъл сега, но няма я вече мама, за да ги чуе.

И ми се иска да кажа на всички, които имат още майки и бащи, обичайте ги, докато са живи, и непременно им го кажете. Непременно! Защото утре може да е вече късно и думите за благодарност и за обич, които не сте им казали, ще заседнат, тежки и горчиви, във вашите гърди и няма да има земна сила да ги махне!

Ако искате да купите ябълки на своите майки и бащи — не отлагайте нито минута. Ако искате да кажете „благодаря“ — кажете го веднага, незабавно, защото следващият миг може да ви отнеме тази радост вам и на вашите родители — завинаги!

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

ЕЛЕНЪТ СЪС СЕДЕФЕНИТЕ РОГА

В края на месец септември в планината настъпват тихи и топли нощи, изпълнени с особена тревожност. В такова време отидох при брат си в районното лесничество в Балкана, където той живееше постоянно.

Не ми се спеше, макар че през деня бях извървял доста път да дебна сърни и вечерта се върнах в хижата, гладен и капнал от умора. Във варосаната стая през двата големи, сводести прозореца, с двойни рамки и мънички стъклла, нахлуваше на големи снопове светлината на месечината и като изпъстряше буковия под и стената над леглото с трептящата, мрежеста сянка на отсрещното дърво, сипеше вътре жълтеникави капчици и петна. Стъклата лъщяха синкавозелени и зад тях надничаше луната.

Облякох се и излязох навън, угнетен от задуха.

Над горите се лееше лунната светлина, обвиваше ги унило, прозрачно було. Тук-там се белееха стъблата на вековните букаци, някъде леко лъщяха върховете им, другаде светлината проникваше във вътрешността на леса и осветяваше някоя полянка. Струваше ми се, че духа топъл вятър, от тия сухи ветрове, които идват от африканските пустини, но вятър нямаше. Задухата стоеше неподвижно. Гръмко и често се обаждаха улулиците, пронизливо пищеше кукумявката от покрива на хижата, някак необикновено ярко горяха звездите и сияеше зенитът.

Конят стоеше в двора с дигната глава и не пасеше, сякаш и той усещаше нещо тревожно, а кучето се чешеше час по час и дрънчеше със синджира. Тъй угнетяваща беше тая нощ, като че някъде из Балкана имаше пожар...

Изведнъж от насрещната височина, покрита с гъста гора, се чу дрезгав рев:

— Бе, бее! Бе-бе-бее! — сякаш ням искаше да изрази горещата си мъка. Звуците излизаха от дълбочината на едно гърло, което за пръв

път се опитваше да заговори. В тях се долавяше нещо примитивно и диво, като че идваха от далечни, отминали векове. Ревеше елен самец, останал без кошути.

Аз взех една тояга, с която бях скитал през деня и излязох в гората. Движех се тихо, като се пазех да не настъпя някой гnil клон и да не ровя с краката си шумата. Така, дебнейки, излязох на една полянка, недалеч от подножието на гористата височина. В долната ѝ страна се изрязваше сянката на гората като тежка, черна дантела, но по-нагоре месечината огряваше високата трева. Няколко гъби, израснали на един път, се белееха, събрани една до друга. Един клон лежеше напреки сред полянката и по него светеше паяжина.

Като се скрих в сянката на дърветата и нахлупих шапката си тъй, че луната да не осветява лицето ми, аз слушах рева на елена и дори чух как рови земята. На неговия рев отвърна друг, съвсем наблизо до мен. След няколко минути от долната страна на полянката се понесе силно прашене и трясък.

Ревът отсреща приближаваше. Рогачът отдолу отговаряше мощно и басово. Край гората се показаха няколко сенки. Аз различих дългите конски муцуни на кошутите, които рогачът водеше пред себе си. Те се спряха и проточиха любопитно шиите си към горния край на поляната, отдето сега идваха сърдити хрипления.

Изведнъж там се показва елен с блестящи рога. Месечината го огря. Той изглеждаше тънък и строен, с малка, гордо вирната глава. Той фучеше с ноздри, а очите му горяха с кървавочервена светлина. Дългите му рога, заострени като шишове, сякаш бяха направени от седеф.

Той пристъпи величествен и напет, изфуча и тутакси от кората излезе неговият съперник, много по-едър, с гъста грива на гушата, с къси, дебели рога.

Улулиците завикаха по-силно, кошутите се събраха в очакване, един лист изшумоля и падна наблизо.

Еленът със седефените рога привличаше неотразимо моето внимание. Той ми се струваше необикновено красив, строен, сякаш излян от тъмен бронз. Другият беше по-тромав, макар и по-мощен, по-мъжествен с късите си тежки рога, прилични на чепати клони. Като подвиха предните си крака и наведоха глави, противниците се втурнаха едновременно един срещу друг. Рогата им се срещнаха с трясък и за

миг се сплетоха. Еленът със седефените рога издържа напора на своя по-едър противник. Той сякаш се готвеше да коленичи и като се опитваше да удари врага си в хълбока, бързо отмести задницата си. С мощно движение на шията другият елен отблъсна удара. Рогата им пак се сплетоха, седефените саби се вмъкнаха между бойниците на едрия елен. Той се пазеше от тях, но те нараниха врата му, защото два пъти рогачът изстена от болка и тъмна струя кръв обля шията му. Пъшкането на борците се засили, от устата им капеше пяна, чуваше се как пращаят силните им стави, как се задъхват с изплезени езици.

Аз си спомних разказите на горските милиционери за еленубиец, когото милиционерите търсеха да застрелят. Тоя рогач беше промушил с острите си рога два елена, чиито трупове бяха открити преди три дена в гората. И отведенъж разбрах, че тъкмо този красавец със седефените рога е убиецът.

Повдигнах тоягата си и със сила ударих в близкото дърво. Кошутите хукнаха да бягат, но елените продължиха борбата. Аз извиках диво, размахах тоягата и тръгнах към тях. Те се пуснаха, еленът с късите рога се озърна и като не видя стадото си, тръгна по следите му, а рогачът-убиец простря напред единия си крак, наведе глава и се приготви за борба с мен.

Тръпки на ужас полазиха по гърба ми. Той ме гледаше със зачервени, налени с кръв очи и чакаше на два метра отпреде ми. Бляскавите му рога стояха пред лицето ми. Аз държах тоягата, но не смеех да мръдна, защото нещо ми подсказваше, че той чака и най-малкото движение от моя страна, за да ме нападне. Така ние се гледахме един друг може би цяла минута. Изведенъж еленът презрително изфуча, обърна ми гръб и замина по следите на стадото. Поляната опустя, като че нищо не беше се случило. Само изровената от копитата влажна земя мазно лъщеше...

Като се озъртах и почти тичах, аз се върнах в хижата, разбудих брат си и му разказах какво съм изживял.

— Леко си се отървал — каза той, ядосан от моята нощна разходка. — Когато елените реват, те стават смели като зверове. А тоя е по-лош от другите. Той никога не е водил стадо, защото кошутите бягат от него. Той е убиец и е осъден на постоянна самотност. Това го е озверило и аз се чудя как не те е промушил. Да лягаш да спиш и да не си посмял да ходиш без мое позволение из гората!

На следния ден горските милиционери застреляха елена близо до шосето, където беше нападнал един рогач. Отидох да го видя. На дневната светлина изглеждаше съвсем друг. Беше с проскубан гръб, с жилемест врат, обрасъл с червеникавокафява грива. А рогата му, които нощес ми се видяха тъй красиви, се оказаха изтрити и побелели, без странични клонки, съвсем грозни, тънки и голи. В него личеше нещо изродено и жестоко. Но лунната нощ беше придала на тая уродливост особена красота и блъсък.

Оттогава често си спомням поговорката „Денят се смее на нощната работа“ и каквото видя нощем, не очаквам да го видя същото и денем.

ПЕТЪР НЕЗНАКОМОВ

ДЯДО И БАБА

Маргаритка обича много своите две баби — тукашната и „морската“, която живее дале-ееч в Бургас, чак на другия край на света. А с дядо си винаги спори и се кара. Дядото е много стар, скоро ще навърши осемдесет години. Той вече помни само това, което е преживял на младини, лесно се дразни, а освен това напоследък е станал и много религиозен.

Именно религията е постоянният предмет на споровете между него и Маргаритка.

Веднъж в седмицата старецът пристига у нас, сяда на топло до камината и като си отдъхне от пътя, повежда разговор за времето.

— Дааа — клати загрижено главата си той, — няма сняг и туй тооо! Много продължи тая суша. Да видим какъв ще излезе берекетът...

— Наистина лошо — съгласявам се с него аз. — Не е на добре тая работа.

— Бог се разгневи — продължава да клати глава старецът. — Разсърдихме бога...

Маргаритка вдига глава от учебника си по български език.

— Първо на първо, няма никакъв бог — казва тя уверено.

— Ти на стари хора акъл да не даваш! — започна да се дразни старецът. — Като ти побелеят косите, тогава ще знаеш много. Как тъй да няма бог!

— Ами тъй на, няма — не отстъпва от своите позиции Маргаритка. — Това е научно доказано. И другарката ни каза. И по радиото съобщиха...

— То радиото не ги знае тия работи. Радиото да си свири там, а не да приказва много. Нямало бог!... А кой гърми и святка като вали дъжд?

— Уф! — маха с ръка Маргаритка. — Дядо, дядо, ама че го каза. Като се сблъскат два облака — ето ти и гръм. Цялата работа е в

електричеството.

Спорът взема все по-ожесточен характер и аз се мъча да примирия двете страни. За щастие дядото скоро задрямва на своя стол до камината. Тогава аз се обръщам към Маргаритка:

— Не виждаш ли, че е стар човек. Защо го дразниш?

— А пък той защо разправя такива предразсъдъци?

— Той нека си разправя, а ти ще си знаеш, че няма бог и туй то.

Но Маргаритка не е съгласна с мене. По въпроса за бога тя е съвсем непримирима.

Един ден тя пристигна в къщи и още от вратата ми каза:

— Татко, днес ходих на църква.

— Как на църква! Сама ли ходи?

— Не. С дядо.

— А нали съм ти забранил да ходиш на такива места.

— Аз не исках отначало, а после си казах: чакай да я видим пък тая дядова църква...

И отидохме.

— Е и какво видя там?

— Ами, първо, много картини. Все едно, че гледаш книги с картинки. Само че не може да се разбере какво е писано отдолу. На някакъв друг език го написали... И всички хора имат на главата си някаква жълта шапка като на леля Елена. Дядо казва, че това били светии и затова ходели с жълти шапки. Тогава значи и леля Елена е светия... А иначе е много смешно! Попът пее „помилууйя... помилууйя“, а хората се кръстят. А по едно време, татко, взеха, че паднаха на колене. И дядо, нали е във всяко гърне мерудия, и той... А пък, като дойде тук, все се оплаква: „Ох, краката ми... ох, коленете ми!“ Това неговото не е ревматиз, а е от там... дето стои на пода. Знаеш ли какъв е студен, аз го пипнах. И навсякъде, татко, запалили свещи. Защо ги палят? Рожден ден ли имат... какво?

— Значи интересно, а?

— Ами! Какво му е интересното? Само дядовци и баби. Нито ти дават да разглеждаш картинките, нито можеш да се смееш с глас. Загубена работа! И на едно такова... особено мирише.

За мене вече е съвсем ясно — душата на Маргаритка никога няма да вкуси от обещаното на вярващите райско блаженство.

Всяка зима ни идва на гости „морската баба“ от Бургас. Това е голяма радост за Маргаритка. През лятото тя прекарва по месец и половина в бабината къща, играе на воля в широкия, засаден с овошки двор, а през зимата се отплаща на добрата баба, като не позволява на никой друг да се грижи за нея. Тя я води на театър и на гости при познатите, тя ѝ дава лекарството, когато я заболи стомахът, тя пълни термофора с гореща вода и го слага на болното място.

Един ден Маргаритка решава, че баба Цветка непременно трябва да види ЦУМ. Това е най-интересното място в София. Двете се обличат, хващат се под ръка, излизат и се връщат чак след три часа.

— Да видиш, татко, какво се случи! — започва още от вратата Маргаритка, като ръкомаха възбудено. — Баба се загуби.

— Как тъй се загуби! Къде се загуби? — започваме да разпитваме разтревожено ние.

— Ти не я ли пази?

— Чакай де... всичко ще разправя. Първо, да се постоплим. В ЦУМ-а се загуби баба... на третия етаж, дето са пуловерите. Ама викам ѝ аз: „Ела, бабо, да се качим по подвижните стълби!“, а тя не ще. Страх я било, можело да ѝ се закачи кракът. А пък то няма нищо страшно. Два пъти и показвах как да се качи, молих я, не иска и не иска. Тогава казвам: „Добре, бабо. Ти се качи по обикновената стълба, пък аз оттука. Ще те чакам горе, дето свършва твоята стълба“. Тя казва: „Добре!“ И тъй лека-полекичка се качваме към третия етаж. Отивам аз пред бабината стълба — тук баба, там баба, няма никаква баба. Ами сега! А пък народ, народ, татко, не можеш да се разминеш. Връщам се на втория етаж, дето са играчките, претърсвам го целия... няма я баба, като дим изчезна. Пък знам как ще ми се караш, ако я загубя някъде. Връщам се пак горе, качвам се на четвъртия етаж — и там я няма. Стоя и се чудя какво да правя. Да плача?... Знам, че с плач нищо не се оправя. И изведнъж се сетих. Отивам долу, в стаята, дето съобщават по радиото. Там стоят двама души, една жена и един мъж, и ядат кифли. Влизам аз и стоя при вратата... не зная как да кажа. По едно време жената вика: „Какво има, момиченце?“

Аз казвам: „Тук ли, другарко, предават по радиото?“ „Тук“. Тогава аз им казвам: „Може ли, другарко, да предадете, че една баба се е загубила“. Тогава те почнаха така да се смеят, че жената се задави с кифлата. А пък на мене не ми е до смях. „Зашо, викам, се смеете,

другари? Бабата идва за пръв път. От провинцията е.“ А те още повече се смеят. И аз не мога да разбера защо се смеят. Работата повече е за плач. Цяла баба се е загубила. Най-после престанаха и мъжът попита: „Как се казва бабата?“ Казах им, че се казва Цветка и е от Бургас и те съобщиха три пъти по микрофона. И не щеш ли, идва след малко един милиционер и води баба, ама ни жива, ни умряла. И тя ме търсила по целия ЦУМ, по всички стълби се качвала, сърцето ѝ тупа, тупа, ей така... Сложиха я да седне, дадоха ѝ вода и като се успокои, и тя почна да се смее. А какво толкова смешно съм направила? Да я оставя там, така ли? Ето на и вие се смеете...

— Ох, моето мило момиче! — прегръща я бабата и я милва по намусеното лице. — Сладкото ми, обичта ми... то чак по радиото отишло да каже... А аз в това време съм на най-горния етаж. Въртя се като въртоглава и толкова съм изплашена, че никакво радио не чувам. И изведнъж идва милиционерът и ми казва: „Да не сте вие изгубената баба Цветка?“ И се ухилил чак до ушите.

Аз го гледам като втрещена. Тогава той ме поведе под ръка надолу и чак като го видях туй мъничкото долу в стаята, разбрах каква е работата. Ама как му стигнал умът бе... Да се сети по радиото да даде съобщение. Тъй се прочухме ние, баба и внучка, по целия ЦУМ. На излизане чак директорът дойде да ни изпрати.

— А на мене подариха едно гумено пате — похвалва се Маргаритка. — То е за деца и не исках да го взема, ама казаха, че не може... трябвало... Щели да се разсърдят...

— А сега да ти направя аз на тебе един хубав крем със снежни топки — казва баба Цветка. — Всички ти ще го изядеш, защото най-много заслужаваш.

— Урааа! — извиква радостно Маргаритка, тъй като кремът със снежни топки е любимото ѝ ядене.

След това изтичва в банята, за да пусне във ваната гumenото пате, въпреки че то е играчка само за „деца“.

ДИМИТЪР ГУЛЕВ

КРЪГЧЕ СИНЬО НЕБЕ

В полето, оттатък гората, започнаха да строят завод.

— Денонощно работят! — каза чичо Ради.

Наистина късно нощем, когато шумовете наоколо загълхнат се чува тежкото бутене на самосвалите и багерите, а над зелената гора светлее бялото сияние на прожекторите. Васко ги е виждал вече. Багерите със затънали в меката пръст вериги дълбаят земята, реват пресипнало и се въртят тромаво на едно място. После багеристите наместват железните кошове с лъскавите стоманени резци точно над камионите. Дръпват командните лостове. Кошовете раззинват челюстите си. Земя и камъни громолят в каросериите и тежките самосвали сякаш прилякват. Сетне запъплят бавно по изкопа, поклащащ се ту на една, ту на друга страна и Васко гледа онемял. Няма ли да се катурнат? Защо му махват с ръка и си пушат най-спокойно шофьорите? Мигар не ги е страх?

— Толкова ли са смели, татко? — пита вечер момчето.

— Не са смели, а опитни!

— А всички ли, които работят там, са опитни?

— Всички! Които не са, се учат!

— Ами коминджиите? — прошепва с гълхнец глас момчето.

Заводът, разбира се, още не е завършен, но както му се полага, си има комин и Васко ходи с кучето Фретон на строежа, наблюдава с най-голямо удивление как ден след ден коминът се издига все по-нависоко. Отначало той едва се забелязваше сред другите железобетонни фундаменти и колони. После кръглото му скеле с щръкнало като букет арматурно желязо се извиси над целия строеж, над зелената гора. Влажно сив, кръгъл, тъньк, устремен право нагоре, коминът привлича неудържимо момчето. Заградена с тел, площадката наоколо е чиста, с подредени под сайантчето торби цимент специална марка, бетонно желязо, дъски за кофражка. На временната вратичка в основата на комина виси огромен катинар, който отключва само коминджийският

бригадир бай Стоимен. По комина отвън, чак до кофража, пълзи желязна стълба, ала сега коминджиите се изкачват отвътре.

„Като в тунел!“ — мисли си момчето и се мъчи да си представи отвесния тесен тунел, високо над който прозира кръгче синьо небе.

През вратичката с катинара сутрин и обед минават коминджиите. Води ги бай Стоимен с избелялата си ватенка и ожуленото от зноя и ветровете лице. Васко го гледа и не може да се начуди какъв герой на труда е бай Стоимен, когато на ватенката му няма нито златна звезда, нито пък някакъв друг особен знак, по който веднага да познаеш героя. Обикновен човек и в бригадата му обикновени мъже със същите избелели ватенки. Онзи с мустачките е Стойчо, бай Стоименовият син.

„Дядо им Стойчо дигнал първите комини по големите строежи! — разказва бащата на Васко. — Синът му Стоимен е герой на труда и внук му Стойчо също е коминджия!“

„Ами как не ги е страх?“ — иска да попита Васко, ала си мълчи.

Сутрин бай Стоименовата бригада изчезва в комина. След малко коминджиите се появяват високо горе, ходят си най-спокойно по кофражта, приказват си може би, но долу не се чува нищо. От време на време само удар на тесла отеква късо и веднага попива в синевата. Когато има облаци, на Васко му се струва, че коминът плува като в заледено море. И все не може да проумее какъв герой е бай Стоимен, какви хора са коминджиите, че не се страхуват от височината.

Затова все разпитва баща си за тях.

— Те специално са и опитни, и смели! — обяснява му търпеливо чичо Ради.

— А вярно ли, че като свършат този комин, щели да заминат нейде другаде, в Тракия май? — питат момчето и очите му заблестяват.

— И там коминът щял да бъде не осемдесет, а сто и осемдесет метра висок!

— Сигурно! — отвръща замислен баща му.

— А ти откъде знаеш?

— Чух ги като си говореха с техническия!

Чично Ради се усмиваше. В очите му лумват лукави искрици.

— С техническия?

— С техническия! — потвърждава Васко. — Защото бързат да започнат още по-високия комин. Но не може! Всеки ден отливат по един пръстен, а всеки пръстен е висок по метър и двайсет! И аз, татко,

съм съчинил една задача като в аритметиката. За колко дни, след като се каже условието, ще издигнат комина? Ти знаеш ли за колко?

— Не знам.

— За шейсет и шест дни и нещо... Другия път в Тракия, ще издигнат точно за сто и петдесет дни! Тогава ще започне зима и знаеш ли какъв вятър, какъв студ ще бъде горе?

— Представям си.

— Те също си представят! — казва момчето. — Защото са опитни, нали? Но не бързат, защото са разумни, и един само пръстен да не излеят, както трябва, целият комин може да рухне! Затова и те единствени не работят нощем, а не защото ги е страх!

Баща му го слуша внимателно.

— Сигурно! — съгласява се той накрая и обгръща със силната си ръка рамото на Васко. — Опитни, смели, разумни са тия коминджии!

— А пък никак не приличат на герои... — прошепва момчето и очите му се окръглят от учудване и възхита също като онова кръгче синьо небе над комина, от което се открива най-широкият простор към света.

КАМЕН КАЛЧЕВ

СРЕБЪРНИЯТ КЛЮЧ

Тази вечер всички се събраха рано в къщи. Елхата бе поставена в средата на затоплената стая. Свещичките по нея бяха запалени, а сребърните лентички блестяха ослепително. На върха на елхата стоеше Дядо Мраз с червен калпак, дълга бяла брада и патерица, направена от тънко тръстиково стъбълце. Дядо Мраз бе поставен да пази подаръците по елхата до идването на Новата година. Но Новата година настъпваше много бавно. Няколко пъти Петъо ходи при баща си и го питаше:

— Кога най-после ще пристигне?
— Още малко — успокой го баща му, — още малко!
— През комина ли ще влезе?
— Не, през вратата! Ето, ще мине оттук и ще се срещне със Старата година, за да получи сребърния ключ от нея.
— Какъв е този сребърен ключ? — запита учудено Петъо.
— Ще видиш, не бързай, нека дойде Новата година!

Петъо седна до елхата и се замисли: „Какъв ли е този сребърен ключ, който ще получи Новата година?“

Откъм кухнята долитаše легко потракване на чинии, лъжици, вилици. Големият часовник на стената отмерваше: трак-трак-трак! Това бяха стъпките на Новата година. Още малко и тя ще отвори вратата и ще влезе... Трак-трак-трак! Петъо се унесе и заспа. И когато се събуди, часовникът биеше тържествено: „Добре дошла! Заповядай, всички сме тук. Влез! Влез!“ На прага стоеше младо момиче със златен венец на главата. По раменете му бяха разпилени дълги руси коси, на устата му грееше радостна усмивка.

— Аз съм Новата година! — каза то и се поклони. В същия миг от тъмния ъгъл на стаята се показа една стара баба. Тя беше с побеляла коса, скъсани дрехи и обуща. В ръката си държеше кутия и сребърен ключ.

— Аз вече остарях! — каза бабата на младото момиче. — Ето, вземи ключа и се помъчи да дадеш повече щастие на хората, отколкото

им дадох аз.

Момичето пристъпи и взе ключа. Бабата продължи:

— Пази го като зеницата на окото си, това е ключът на времето.

Той отваря вратата на щасието само ако не се прахосва времето.

— Може ли всеки да го получи от мене? — попита момичето.

— Само трудолюбивите! — отговори бабата и тръгна да си отива.

— Чакай! — извика след нея момичето. — Ами кутията?

— Тя ще потъне заедно с мене във вечността. В нея съм заключила загубеното време на ленивците.

И бабата изчезна от стаята. Никой не видя през комина ли излезе тя или през вратата.

Петъо стоеше смаян. Младото момиче нежно го погали по косата и му каза:

— Ела с мене, Петъо!

Петъо я гледаше послушно. Тя го хвана за ръка и го заведе при елхата.

— Искаш ли ключа на времето? — попита го Новата година.

— Искам — каза Петъо, заслепен от сребърния блясък на ключа.

— Добре — отговори Новата година и извади от чантичката си една хубава, чудна кутия. Пъхна ключето в ключалката и я отвори. В кутията заблестяха чудни светлинни, а сред тези светлинни се виждаха фабрики, полета, училища... И навсякъде хора, заети с работа.

— Тези хора притежават сребърния ключ — каза Новата година и отново завъртя ключето. В кутийката заблестяха златни дворци, сини планини и сини, зелени морета... А там, в дворците и по бреговете се разхождаха същите тези хора, които притежаваха ключа на времето, ключа на щастието. Те почиваха и се радваха след дългия труд.

— От всичко това може да се ползваш и ти, Петъо — каза девойката, — то може да бъде и твоето, както е и на всички, които са се трудили, които владеят ключа на времето...

Тя завъртя пак ключа и в кутията настъпи мрак, а в този мрак се чуваха стенания на хора, загубили своето време.

— Това ще те последва, ако се лениш през годината. Вземи го! Бъди достоен за него!

— Дай го! — каза Петъо. — Обещавам да бъда достоен...

И той посегна за сребърния ключ.

КИРИЛ АПОСТОЛОВ

ЕДИН СЛЕДОБЕД НА ИЛЬО

Ето това е нашата къща. А обраслото с трева отпред място е сбогището на дечурлигата от махалата. Всяка вечер са тук... За какво разговарят? За най-различни работи. Ако искате, да ги послушаме заедно. Елате на терасата, там е моята наблюдателница...

Хората се връщат от нивята и селото, тъй пусто и мъртво през деня, оживява. На запад, върху избистврения залез грейва Говедарката и повежда кервани от звезди.

На поляната пръв идва Ильо. По пътя минават селяни, но на никого не прави впечатление, че там, в тревата, е легнало някакво момче.

Пристигат един по един Бойко, Здравка, Стамен и лягат по гръб на моравата. Седнал-неседнал, Стамен почва да боботи с дебелия си глас:

— Два часа ме мъчи, ама накрая ѝ стъпих на шията.

— Какво?

— Задачата, дето Славчева ни даде за домашно. Аз си измислих правилото, ново правило.

— Аз пък обрах всичките топчета на Ицо — казва Бойко. — Докато е жив, няма да посмее да играе с мене.

— Здравке, нямаш си представа каква фина задачка! — подкача отново Стамен. — Ама такава една, знаеш, не ти е работа. Доволен съм.

— Да, да! — мълви тихично момичето.

— Хубаво е, ако човек ей тъй, за всеки ден си има по едно добро. Дядо казва още, че и в най-лошите дни не може всичко да е лошо. Ето аз бях болна, но научих уроците, четох хубава книга. Какво друго.

— То се знае, има и друго, но ти си момиче. На момичетата малко им трябва — отсича безцеремонно Стамен.

Здравка му прощава. Чувала е от дядо си: радостен ли е човек, той все ще изтърси нещо, което не трябва.

Бойко става да си върви.

— Бих Идо, но не остана време да прочета нито ред. Отивам си.

Ильо повдига глава, сякаш иска да го последва, но се отказва и отново ляга по гръб. Както изглежда, не му е особено весело. Другите говорят, само той мълчи. Защо ли?... А, сещам се. Видях го днеска как прекара времето си подир пладне... Нали вече познавате Ильо, онова високото, слабичко момче, дето лежи по гръб. Наблюдавайте го, добре го наблюдавайте. Виждате ли как е втренчил поглед в звездите. Бас държа, ако той сега не си припомня следобеда. Ето!... Слушайте!...

Започна с мухата. Като се наобядва, Ильо седна да учи. Ала, не прочел и страница, до ушите му стигна неспирно жужене: „В-ззз-иии!“ Една голяма черна муха размерваше от ъгъл до ъгъл тавана. Ильо изчака да слезе на прозореца. Тогава дойде жълтото куче на двора. Той скочи и заслиза бързешком по стълбището. На вратата срещна Здравка.

— Какви са ни уроците?

Ильо тършуващ в килера за едно, а намираше друго.

— Чуваш ли, не се прави на глух. Имаме ли домашно?

Най-после той съгледа лопатката за смет.

Песът бе вдигнал крак до дувара, после куцук-куцук излезе на улицата и тръгна бавно по нея.

— Ильо! — викна Здравка подире му с плачлив глас.

— Виж горе на масата! — каза през рамо Ильо и продължи да търчи след кучето с лопатката и камъни в ръце.

Тази гоненица трая дълго-предълго. Сънцето превали на запад и метна шарени черги по улиците. Тогава момчето реши, че е време за

връщане. Разтовари камъните от джобовете и тръгна по обратния път. Когато стигна къщата на Бойкови, чу отвътре:

— Ако искаш, ела и ти. Трима е по-интересно.

— Не, играйте си сами. Аз ще гледам — отклони поканата Ильо и подпра лакти на тарабите.

— Страх ли те е? — попита присмехулно Бойко.

— Не, не че ме е страх, но не обичам. Аз повече обичам да гледам.

— Гледай си.

Разноцветните топчета продължиха да се надпреварват зад тарабите.

Тръгна Ильо. Не му се оставаше повече тук, омръзна му. При реката видя старец рибар. Облакъти се на перилата на моста и втренчи поглед в кафявата тапа над водата. Когато взе да потъва, Ильо завика с цяло гърло:

— Дърпай, дърпай! Сигурно е голяма.

Тапата отново литна над водата.

Старецът вдигна глава към него.

— Ти нямаш ли си друга работа?

Момчето подсмъркна и продължи да стои на моста.

— Като си ученик, върви да учиш — достигна пак сърдитият глас на рибара. — Народът няма нужда от сеирджии.

Ильо не му отвърна, но и не си отиде. Гледаше как старецът сменя червея, как замята, как държи пръта... Гледаше чудната игра на водата, нейното неспирно движение, слушаше приспивната й песен... Тече си водата, върви нанякъде, казват — към морето. А колко хора са виждали море?!

Старецът мина на отвъдната страна. Ильо тръгна да си върви. Бе време за поляната.

... Лежи Ильо по гръб на тревата и гледа звездите, а луната пълнолика, усмихната — тръгва по покривите на къщите. Улиците опустяват, селото притихва. Нощта настъпва рано.

Здравка разказва:

— Какъв роман четох днес! Майчице, ама хубав! Искате ли и вие да го прочетете?

— На мен ми дай задачи — боботи самоуверено и надуто Стамен.

— То... не може само със задачи — мъчи се да го разубеди момичето.

— Можете. Романите са за такива като тебе.

Звездите мигат закачливо, а Ильо лежи безмълвен и тъжен. Пусто му е на момчето. Дали защото Здравка е доволна, Стамен е решил трудната задача, а Бойко — победил противника си? Дали защото звездите не са нито по-загрижени, нито по-тъжни от други вечери? А може би винаги е било така, но той не е забелязвал.

— Ильо, ти какво, онемя ли? — подвиква весело Стамен.

— Аз ли? А не, не — отвръща той сепнато.

Става и с ръце в джобовете се отправя за дома. Другарите му го изпращат смяяни.

— Какво му е? Какво е правил днеска, та е така кисел?

Здравка вдига рамене.

— Нищо.

Поляната опустява, а децата, всяко със своята сполучка или несполучка, се разотивват да спят.

Да вървим и ние.

ЙОРДАН РАДИЧКОВ

АКО ЦВЕТОВЕТЕ БЯХА СИВИ

Пушекът по цял ден си клатеше краката на комина и не вършеше никаква работа. Хората оряха, сееха жито, жънхаха, беряха лозята, сечеха дърва в гората, а той си седеше на комина и само се прозяваше. Омръзна му да седи без работа и реши един ден да направи и той нещо, та като се върнат хората от полето, да ахнат.

Но какво може да направи един пушек? Да сече дърва — не е за него работа; да коси сено, да жъне или да кара трактор — и това не е за него работа. Най-добре ще бъде, ако се залови да боядиса небето.

Небето над селото бе много синьо и чисто и пушекът реши, че няма да елошо, ако го боядиса сиво. Като се върнат хората, ще кажат: „Я вижте какво сиво! Браво на пушека!“ — и ще почнат да цъккат с езици. А той ще си седи на комина, ще си люлее краката и ще си придава важност.

Най-напред пушекът направи една спирала върху небето. Огледа работата си, спиралата бе хубава, сива, да ѝ се ненагледаш. После направи още една спирала. И почна да си свирика и да боядисва небето.

Боядисва до обяд. Като седна да си почине и погледна нагоре, видя, че е боядисал едно съвсем малко парченце, толкова малко, че едва се забелязваше. А небето беше голямо — свят да ти се завие, като го погледнеш.

— Няма да стане с небето — каза си пушекът. — Трябва сто години да го боядисвам, а може и повече.

Той не бе глупав, този пушек. Вярно е, че да се боядисва небето, трябват най-малко сто години, а може и хиляда години да трябват. Най-хубаво ще е да боядиса нещо малко, та да стане за един ден.

Такова малко за боядисване бе покривът на къщата. Той и без това бе един много глупав покрив, толкова червен, че да те е яд да го гледаш. Пушекът се учуди как хората могат да търпят червени покриви на къщите си.

Скочи от комина и на бърза ръка боядиса покрива. Стана сив, хубав, също като мишка. И още докато се наслаждаваше на работата си, усети, че нещо дразни очите му: бяха стените на къщата. Селянинът бе варосал къщата си през пролетта. Да им се чудиш на тези селяни, варосват си къщите, а туй бяло е толкова глупаво, че едва може да се гледа!

Пушекът се смъкна надолу и боядиса стените на къщата. Върху прозорците имаше червени цветя, понамаца и техните цветове, после отиде да боядиса и тополката пред къщата, и прането, окачено на едно въже. Да им се чудиш на тези селянки, само дето си хабят сапуна и перат дрехите си! Сивите дрехи са много по-хубави от белите.

Тъй си мислеше пушекът и видя в двора една баба. Тя люлееше едно бебе и му разказваше някаква приказка. Пушекът отиде, та боядиса бабата и бебето, после се отдалечи, за да се полюбува на работата си.

Това бе най-хубавата работа, каквато някой е виждал. В нея нямаше нито червено, нито синьо, нито бяло, нито зелено — всичко бе сиво. Пушекът толкова много се зарадва, че почна да пляска с ръце, да подскача на един крак и да вика, че по-голям художник от него няма на света.

А аз мисля, че пушекът е самохвалко. Ако всеки от вас вземе молива, вярвам, че ще може да нарисува в блокчето си една сива къща, пред къщата една сива тополка, пред тополката една сива баба, пред бабата едно сиво бебе, пред бебето един сив пушек. Вземете молива, и ще видите как сивото до сивото става сиво, сивото върху сивото също сиво, полюбувайте се на хубавата картичка, и ще ми кажете тогава дали пушекът не е само един глупав самохвалко!

ЕМИЛ КОРАЛОВ

КАК СЕ РАСТЕ БЪРЗО

С нощи късно доведоха Илко на гости при леля му в Стара Загора да види града. На сутринта той викна:

— Бабо, ха да го видя!

— Леля ти е в завода. Като се върне, ще те разведе.

— Не ща да чакам!

— Не щеш да чакаш, ама не си порасъл сам да обикаляш. Сега, дорде още имаме дворче иди поиграй. Че както е тръгнало, и нашата къща ще я съборят. Искат целия град да стане нов. Какво ще правим с този нов град, като името му е Стара Загора, не знам.

— Ще го нарекат Нова Загора, бабо!

— Има си вече Нова Загора със стари къщи. Но сега чувам и там имало много нови. Само да не излизаш на пътя, че шофьорите карат лудо.

Излезе Илко на двора, ама оградата по-висока от него. Дигна се на пръсти — пак нищо не вижда. А бабиното петле, уж е по-малко, подхвръкна и ето го на върха на стобора. Гребенът му грейна ален-пламен на слънцето. И обичките му светнаха, та се вижда през тях, а очите му блъскат ту като зелени, ту като жълти камъчета. И хем светят, хем насмешливо подмигват на Илко. Ядоса се той, избута едно сандъче до оградата и стъпи върху него. Каква висока къща са дигнали насреща!

— Ей, лешник, какво надничаш? — присмя му се съседчето.

— Броя колко реда прозорци има новата къща.

— Осем реда, осем етажа! Не е като вашите колиби!

— И на село няма вече колиби. Имаме на четири kata!

— Четири! А ние имаме къщи на четиринайсет!

— Лъжеш! Къде е тая къща?

— Мини на тъй, после на инак, пак на тъй, ха надясно и ще я намериш. Като речеш да видиш комините ѝ, шапката ти пада!

Изчезна в новата постройка съседчето, а Илко дълго се оглежда и мисли. После излезе пред портичката. Улицата права, широка. Няма да се загуби. И все по плочника ще върви. Свърна Илко на тъй, после на инак, пак на тъй, ха надясно, а къщата я няма. А като рече да се върне, съвсем се обърка. Всички улици прави като опънат конец и си приличат. Ами сега? Гледа, тича, па ревна. Един чичко милиционер му рече:

— Какъв си голям, пък плачеш!
— Не съм голям! И къщата я няма.
— Коя къща?
— Голямата. Заради нея загубих бабината.
— А тя де е? Улица, номер?
— Не зная. Насреща строят къща на осем ката.
— Ex, другарче, колко къщи има вече в нашия град на осем етажа!
— На тази отгоре се веят кърпи!
— Виж, по даровете ще я намерим.

И я намериха. А съседчето, като видя, че милиционер довежда Илко, преви се от смях.

— Ти си се загубил, бре!
— Не съм! — отвърна Илко. — Високата къща я няма! Но като порасна, ще я намеря! — закани се той!
— Ще чакаш да растеш! Я ела горе, на терасата на тая, новата! Оттам ще я видиш.

Най-напред Илко се дърпаше, ама после тръгна със съседчето. Стъпалата на стълбата, посипани с вар, нямаха брой. Излязоха високо, до самото слънце. Главата му се замая. Ама пък какво видя! Град, по-хубав от кино! Комините на заводите — набучени като грамадни моливи. По булевардите хората пълзят мънички като мравки. Ето я най-високата къща. С широки прозорци. Бре, наистина на четириинайсет етажа! Сам ги преброи.

Не му се слизаше, но съседчето имаше подир обед пионерски сбор и Илко трябваше да се върне при баба си.

— Де беше? Изпотрепах се да те търся!
— Пораснах, бабо! Видях сам целия град!

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

ПРЕСЕЛЕНИЕ

Стъргали триони, та престъргали гората до дърво. Секли хората, кастрили, белили и возили, търкаляли по стръмнината обезглавените смърчове и ели, та смазали не само тревата, но и земята. Стъпкали и сгазили я, та я припитили на пита.

От гората бяха останали само дънери престъргани, изравнени със земята, оросени със смола, сухи корени и клони натрошени, иглици, люспи от кора и... врязани в земята коловози. От гората бяха останали само ароматът и сълзите смола.

И натрошенните птичи гнезда.

Слънцето жули съблеченото бърдо. Земята се процепила от яд. Пилетата отлетели. Катериците побягнали от страх и срам.

Мравките бяха само изостанали в бягството — една последна върволица мравки-бежанци, поели без пътека през треските и тревите към дерето. Малките червени животинки като че извираха от една цепнатина, където са се били скрили, докато премине гороломната буря. Излизаха на открито, „примигваха“ на светлината и поемаха — натоварени, една след друга — „диря в диря“.

Какви бяха тези товари, които мъкнеха малките мравки?

Наведох се отблизо и останах слисан: храната си пренасяха, не „децата“ и яйцата!

Te спасяваха семената на гората!

АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ

МОЯТ РОДЕН КРАЙ

Планините на моя роден край са високи и снежни. По техните върхове падат светкавици. Орли размахват криле и сенките им минават бързо по сините води на езерата. Планинските потоци, пълни с пъстърви и мрени, се спускат шумно към равнините, където по черноземните ниви бръмчат тракторите. Над узрелите жита плуват комбайните, подобни на кораби в златно море. Земята на моя роден край ражда пшеница като огън, по нейните хълмове налива зърно грозде като кехлибар, в нейните южни долини зреят ягоди и се ширят безкрайни тютюневи ниви, праскови и череши кършат клони в лозята.

Водата на българските чешми е бистра и прохладна, чучурите бликат в каменни корита, каналите, които са замрежили равнината, носят живителна влага на всяко коренче.

Чернооките девойки на моя роден край са стройни като тополи и пъргави като ластовички, а страните им — опърлени от слънчева жар.

Новите поколения опасаха родната земя с железни и каменни пътища, те продълниха стария Балкан, хвърлиха мостове от камък и желязо над реките. Те умножиха заводите и напълниха родината с фабрични комини. Навсякъде трепкат нощем като съзвездия селата и градовете, окъпани в електрическа светлина.

Метални птици излитат от новите си гнезда и се носят по българското небе. Недрата на моя роден край са пълни със съкровища. Хиляди работници денем и нощем копаят метали и черно злато.

В родната земя почиват ония велики прадеди, които през вековете издигаха нагоре българското знаме, трудиха се и даваха живота си за нейната свобода. Над техните гробове са пораснали високи паметници, вдигнати от признателни потомци. Осем милиона души се трудят и градят твоето честито комунистическо бъдеще, скъп роден край!

КАМЕН КАЛЧЕВ

ПРИКЛЮЧЕНИЯТА НА ДЪРВЕНОТО САНДЪЧЕ

Сега това обикновено дървено сандъче с ръждясала вече заключалка стои в музея на революцията на лично място и разказва на всекиго, който мине покрай него, чудните си приключения.

А някога, преди много години, то беше хубаво сандъче с желязна дръжка на капака, за да се носи по-удобно, и с тенекиени обшивки по ръбовете. Направи го най-добрият дърводелец в квартала — един млад човек с големи черни мустаци и дълга кожена престилка, която миришеше на туткал и борови стърготини.

Да, то беше хубаво сандъче, боядисано с кафява боя и лакирано, и поръчано специално на дърводелеца от една стара жена за квартирантите ѝ — двама студенти, — които нямаха гардероб.

Отначало хазайката им предложи да слагат бельото си в сандъчето, както се бяха уговорили, а после им разреши да сядат и по него като на миндерче, понеже в стаята нямаше достатъчно столове. Студентите сидаха по него, местеха го насам-нататък, както им беше удобно, и съвсем свикнаха с него. Сандъчето търпеливо понасяше прищевките им. Те започнаха да слагат в него и книги, и моливи, че и парчета хляб, за да не го ядат мишките, а понякога, обикновено сутрин, когато бързаха да излизат, стъпваха върху облия капак и там лъскаха обувките си. С една дума, правеха всичко, каквото си искат с него и то ги търпеше, защото бяха весели и добри момчета.

Така продължи близо година. На втората година, през лятото, пристигнаха двама стражари и арестуваха единия студент. Казаха, че го арестуват, защото членувал в комсомолска организация и че бил хвърлил позиви в двора на университета. Студентът се опита да отрече, ала те направиха обиск и намериха в сандъчето няколко забранени книги. И нямаше как повече да се отрича.

— Тръгвай с нас — казаха му те, — повече не разсъждавай. Ще вземем и сандъчето като веществено доказателство.

Старата жена, като разбра, че ще ѝ вземат сандъчето, застана пред вратата и каза решително:

— Господа, сандъчето е мое и аз ви моля да mi го оставите.

— Не, госпожа — казаха стражарите, — сандъчето е веществено доказателство и ние няма да ви го оставим.

Жената започна отчаяно да вика, ала стражарите я отблъснаха от пътя си. Тогава тя се приближи към арестувания студент, прегърна го и го помоли да пази сандъчето като очите си и да ѝ го върне веднага, когато го освободят.

— Бъди спокойна, хазайке — каза малко учудено студентът, — ще го пазя като очите си и ще ти го върна веднага, щом като ме освободят. „Нима си струва — помисли си той — толкова сълзи и тревоги за едно малко дървено сандъче?“

И студентът замина със стражарите в полицейския участък, след това в затвора и не се върна вече никога, сякаш потъна в земята. Не се завърна и сандъчето. То вървеше след арестувания и споделяше съдбата му.

Отначало държаха сандъчето в един коридор на участъка, където стражарите лъскаха ботушите си, стъпили на капака му. След това го откараха в затвора и там стоя то дълго време в стаята на ключарите. Слагаха в него дърва за разпалване на печката си. Един ден без малко да го изгорят. Добре, че студентът настояваше упорито пред затворническата управа, та му го върнаха изподраскано и олющено. Все пак беше още здраво и читаво. Само капакът му се беше поразхлабил, поради което мъчно се затваряше, но това не беше кой знае каква голяма беда. Студентът закова и двете панти и сандъчето стана още по-здраво и по-мило на сърцето му, защото му напомняше за свободния живот и за приятелите му навън. Дори понякога студентът се облягаше на олющения капак, гледаше го и му приказваше като на живо същество. Така другаруваха те две години. На третата преместиха студента в друг затвор. Оттам той избяга и стана партизанин. Но преди да избяга, предаде сандъчето на един друг политически затворник, който скоро щеше да излезе от затвора на свобода, понеже беше излежал присъдата си. И го помоли да пази

сандъчето като очите си и да го предаде след това на старата жена, която навярно още очаква и се надява да получи скъпата си вещ.

Наистина след време затворникът излезе на свобода и взе сандъчето със себе си, за да го предаде на старата жена. Ала преди да стори това, неочекано го мобилизираха и го пратиха на границата. Разбира се, и сандъчето отиде на границата. И както е известно, войнишкият живот е много тежък: маршировки, обучение и какво ли не. И където войникът — там и сандъчето. Съсипаха го. Боята му съвсем се изтърка и олющи. Но тенекиените обшивки по краищата стояха още здрави, заковани като че ли завинаги от майсторската ръка на дърводелеца. Да, здраво и непокътнато стоеше сандъчето! Държаха в него партенки, боя за ботуши, четки, смазка за оръжието и така нататък. Славното сандъче носеше безропотно войнишката служба.

Един ден обаче и то като мнозина други стана партизанин. Напълниха го една нощ с патрони, натовариха го на един кон и го откараха бързо по тайни пътечки в планината. Там, в планината, сандъчето беше заобиколено от много хора. Отвориха му капака и същите тези хора си разпределиха патроните помежду си. А след това, без много да се бавят, го напълниха с брашно и го скриха в една землянка на сухо и скришно място. Сандъчето престоя в землянката няколко месеца. През пролетта наоколо се разнесе пукотевица и докато се разбере какво става, в землянката нахлуха стражари в сини униформи и започнаха да удрят с прикладите на пушките си по капака на сандъчето, като че ли то им беше виновно за нещо си. Едва ли не го строшиха на парчета. После го дигнаха и заедно с брашното го откараха на един кон в града. Този път не в затвора, а в участъка. И там то стоя до Девети септември, до самата победа.

И ето какво се случи именно по това време.

Един ден началникът на милицията, висок и мустакат човек, се спъна в изоставеното сандъче, както вървеше из коридора, и намръщено го изгледа.

— Какво прави това сандъче тук бе, другари? — запита той подчинените си. — Защо е тук? Кой го е оставил?

— Останало е, изглежда, от старата полиция — обясниха му подчинените.

— Как така от старата полиция — възрази началникът, като се взираше в сандъчето, — не може да бъде. Това е наше сандъче. Това

сандъче съм го правил аз. Познавам си го.

Струпаха се наоколо да го гледат и започнаха да го опипват. Началникът го вдигна и го занесе в стаята си. Там той дълго го разглежда. И се увери окончателно, че това е същото сандъче, което той беше направил някога на старата жена. Взе телефона и нареди да я извикат веднага при него.

— Познаваш ли това сандъче? — запита я той, когато тя влезе в стаята му.

Жената се вгледа и се стъписа назад изненадано.

— Познавам го... Как да не го познавам! — рече тя.

И тогава стана голямото чудо, за което се разказва в тая приказка.

Старата жена коленичи до сандъчето и го прегърна разплакана с двете си ръце. След това се надигна, избърса сълзите си и помоли някогашния дърводелец и сегашния началник на милицията да разкове внимателно дъното на сандъчето. Той взе едно длето и една тесла и внимателно отпра най-напред тенекиените шевове, които опасваха краищата на сандъчето. После разглоби дъното му, което той лично беше направил някога, и там, под една дъска, измъкна някакъв пакет, увит в тънък плат.

— Какво е това? — запита той учудено жената.

Тя пое с разтрепераните си ръце пакета, поизмачкан от дългото стоене в дъното на сандъчето, и развълнувано го разгърна пред очите на всички, които бяха дошли в стаята да гледат. Като червена пеперуда затрептя коприненият пряпорец, с който незнайни някога герои бяха предвождали септемврийските дружини през 1923 година. Жената се наведе и го целуна. Наведоха се и останалите и го целунаха и те.

— Доживяхме най-после да се срещнем пак — каза жената на себе си и сълзите ѝ отново бликнаха.

Заштото тя си спомняше за мъжа си и за синовете си, и за всички ония, които бяха паднали някога в битките с това знаме...

ГЕОРГИ МИШЕВ

КОГАТО

Моторът на колата забръмча.

— Тръгваме — каза бащата. — Нали се сбогува с баба си?

— Да — каза Мони.

Баба му стоеше пред портата и очите ѝ блестяха. Тя му махна с ръка.

Когато едно момче прекара цяло лято на село при своята баба и когато дойде време това момче да си върви, защото от утре тръгва на училище, на портата винаги стои една баба с блеснали очи и му маха с ръка.

— Чакай, татко! — каза Мони. — Забравих да се сбогувам с Красимира.

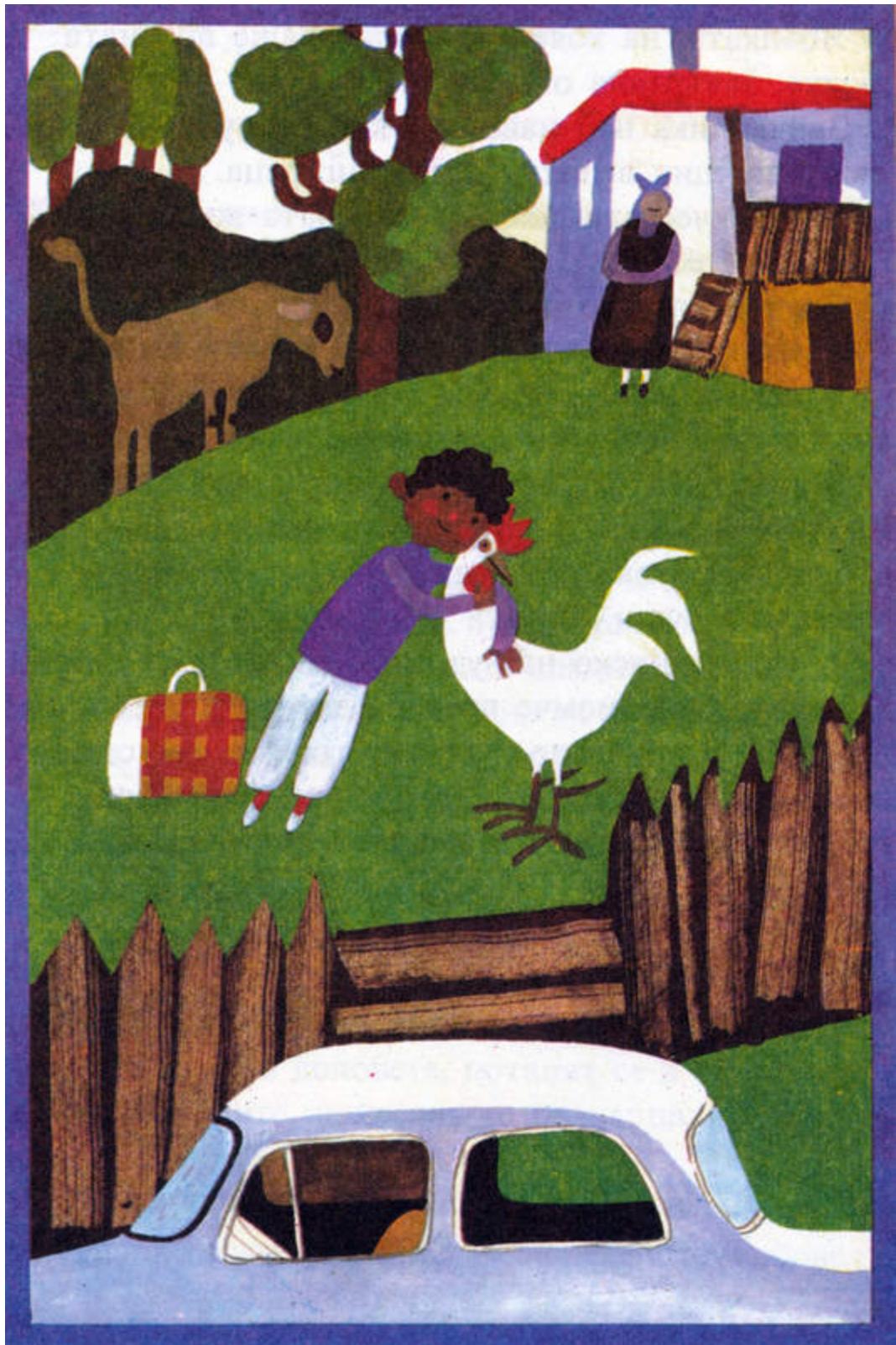
Баща му тъкмо се готвеше да включи на първа скорост.

— Само не се бави!

Мони затича към двора. Едно кафяво теленце, сякаш направено от шоколад, идеше към него. Това беше Красимира.

— Довиждане, Красимира! — каза Мони. — Трябва да вървя, защото утре съм на училище.

Теленцето протегна муцунка и в големите му очи Мони видя едно малко човече с пълни бузки и подстригани коси. Едно малко човече, което от утре ставаше ученик.

— Пляс-пляс, кукуригу-у!

Беше един бял петел с червен гребен, килнат на една страна.

— О, Коко! Извинявай, брат! За малко щях да те забравя. Хайде, довиждане, защото от утре... няма вече игра!

— Ко-ко! — каза петелът, което означаваше: „Да, разбирам! А бяхме решили да правим цирк. Аз щях да казвам стихотворение.“

През това лято, когато Мони мислеше да става цирков дресьор, той тренираше Коко да пее и да казва стихотворения.

— Аз ще идвам през ваканциите, Коко!... Нали разбираш, трябва да отложим за малко... Първо учението.

— Ко-ко! — каза петелът, което значеше, че разбира.

Беше един разбран петел и сигурно щеше да стане добър цирков артист.

Откъм улицата се чу викът на клаксона.

Когато една кола побръмчи малко на място, бързо я хващат нервите и започва да подвиква с клаксона си.

— Ида! — отвърна Мони, но още не му се тръгваше.

Искаше му се да погледне още веднъж целия двор, където бе играл до късни вечери.

Ябълката, на която се полюляваше празната люлка, завързана от дядо му.

Зайчарника под навеса, в който хрупаха люцерна един великан и два ангореца.

Електрическата помпа с бистрата вода.

Цветните лехи.

Лозата с ранното грозде перла...

Всяко камъче и стръкче, което познаваше добре.

— Довиждане! — каза Мони и тръгна, защото клаксонът вече губеше търпение.

Петелът Коко пръв изпляска с криле. Красимира протегна муцунка и изпрати една въздушна целувка. Великанът и двата ангореца размахаха уши. Лозата зашумя с листата си и спусна ниско най-узрелия си грозд.

Когато едно момче прекара лятото на село при баба и при дядо и когато това момче стане приятел на всички, щом дойде време да върви на училище, такова изпращане заслужава.

ЗДРАВКО СРЕБРОВ

МАЛЪК РАЗКАЗ ЗА БЕЛИТЕ ОБЛАЦИ

Ще ви разкажа за белите облаци...

Всяка страна има планини — аз не мога да си представя земя без хълмове, по плещите на които се свличат дъбови, букови и борови гори.

Без върхове със скали от гранит, в пукнатините на които пълзят гущери, по грапавите им северни стени се съмкват лишеи, мъхове, разронвани от острите копита на дивите кози. А цялата планина през зимата се затрупва с чист блъскав сняг, по-бял от светлината. Къде без тъмни очила можеш да гледаш снега, когато планинското слънце огрее цялата безкрайна пустиня от ледено сребро!

Всяка страна има планини, но нашата страна има най-много. И най-хубави! Планини, планини, които се простират от край до край по земята ни, стигат облаците.

Ще ви разкажа сега за облаците...

Белите облаци спират по върховете, трупат се на грамади, спускат се до изворите. Краищата им се повличат в доловете, потапят се в студените води на потоците, накъсват се на парциали в старата гора.

Сърните застават в края на гората, извиват тревожно грациозните си шии към побелелите борове. Големите им влажни очи внимателно се вглеждат към дъното на гората, ушите им се насочват напред. Потокът шуми в дола, но някаква съчка изпраща, тупва върху коравата земя борова шишарка. С внезапни скокове сърните прекосяват дъбовия дол. Ето, ето — виждаш ги насреща, оттатък дола, под гората — белите им огледала, отстрани до опашката, блъскат и се сливат с парциаливите краища на облаците. За миг планината остава пуста — без сърни! Не се виждат и дивите кози. Но от гората излита сойка. Тя кряска, възхитена от нещо, от какво ли? Сякаш ръкопляска в театър — гласът ѝ прониква в гората, ехото от скалите го подема... А може би тя се ядосва, изплашена от сърните. Излита от клонака на стария бук,

стрелва се навътре в гората — цялата окъпана в парата на белите облаци.

През лятото облаци поемат най-чудния дъх на планината — на смрика и чемерика, на бабина душица, на дива мента... Изтеглят се все по-нагоре, отнасят земния дъх в синия небесен купол. А по скалите, по зеления мъх и по сивите жельди и черни лишеи остават влажни бисери, които заблестяват с чудните светлини на звездите: зелени, сини, малинови, златни... Така облаци се отпращат за кратката почивка в планинските пазви с най-скъпото, което имат — с бисерите!... Корените на мъховете, лишеите ще попият росните капки с обич, преди слънцето да ги изпие с лъчите си. Да ги превърне на пара — по-мека от най-меката коприна, по-тънка от паяжината, по-нежна от въздишката на детето.

Но аз ви разказвам за облаците...

Сега облаци бавно минават над планината. Плуват в синия небесен океан като ята от бели гъльби, като лебеди. Вятърът ги отнася далеч на изток, където планините слизат все по-ниско, с гъсти дъбови гори и зелени речни вирове. А там отдалече се синее като планина Черно море. Може би те ще слязат ниско до вълните. Ще се докоснат до солената вода. Ще се слеят за миг с бялата морска пяна. Бавно ще се издигнат над синия хоризонт и отново ще полетят все по на изток, зее по на изток, за да отнесат сега към други далечни планини острия дъх на морска вода и водорасли.

А може би белите облаци ще прекосят високите планини на Кавказ. Ще стигнат до голямата пустиня Каракум. Там ще спрат. Ще се стълпят на грамади над нагорещената прашна пустинна земя, ще се спуснат ниско и ще я облеят с топъл дъжд — с дъха на българските планини: на смрика и чемерика, на бабина душица, на дива мента. И с острия мириз на солена вода и водорасли от скалите край Сълнчев бряг — по-слънчев и по-хубав от който няма никъде другаде по света...

Тук, в безкрайните пустини на Каракум белите облаци ще се стопят до последната си капка роса, до последния влажен бисер, превърнати на освежителен дъжд. А дъхът на смрика и чемерика, на бабина душица, на дива мента от нашите планини, мириসът на солена вода, на водорасли от скалите покрай Сълнчев бряг ще останат след дъжда, ще облъхват от край до край пясъците на пустинната

каракумска земя... Там сега прокарват канали и железни пътища съветските хора...

Това ще бъде сърдечен поздрав на най-голямата и чудна страна на света — съветската, от най-хубавата земя на света, каквато друга няма нийде-никъде — българската.

С това моят разказ за белите облаци завърши...

Дано един влажен бисер от тях остане в сърцата ви — да се превърне на общ към най-хубавата страна на света, която наричаме наша Родина. А ще има там място и за друга общ — към цялата земя!

Трябва да я познаваш, за да я обикнеш!

КОЛЬО НИКОЛОВ

ТАНТ ЕЛЕН ПРЕПОДАВА ФРЕНСКИ

— Днес срещнах тант Елен — казва мама. — Поговорихме си малко на улицата. Помолих я да ти преподава френски. Време ти е вече...

— Така си и знаех — въздъхна Алета Златната Черешка.

— Какво си знаеше?

— Че ще дойде време за мъчение.

— Да знаеш език не е никакво мъчение. Много си е хубаво даже. И тант Елен владее *перфектно езика*. Нали знаеш, че е живяла в *Париж*.

Тант Елен на български значи леля Елена. Макар че е по-точно да се каже баба Елена. Защото е сестра на дядо. Много по-стара от него. Преди години е живяла с мъжа си в Париж — столицата на Франция. Всички казват за нея, че владее перфектно френския. Владея *перфектно*, това значи зnam отлично.

— Добре — съгласява се Алета Златната Черешка. — Само при три условия.

— Какви са тези условия?

— Първо, да не ме щипе по бузката и да не ми дава бонбони. Второ, да не ме нарича *мон амур* и да не казва *вън прави лошо време*. Трето, да не води своето мъниче Шарл; ако го разкъса Пуфи, кой ще отговаря?

Мама се смее:

— Добре. Ще ѝ кажа всичко. Но не ѝ се сърди, ако забрави. Тя е стара жена. А ти се приготви. Ще идва всеки вторник.

И тант Елен идва всеки вторник.

Още на двора бялото куче Пуфи и черният мъник Шарл се скарват страхотно. И татко тича да ги разтърве. А мама, Алета Златната Черешка и дядо излизат да посрещнат в антрето тант Елен.

Тя е наметната с черна пелерина. И носи черен чадър. Защото вън вали. Изтърсва чадъра си и го сгъва внимателно. След това изтрива

внимателно обувките си. Сваля пелерината. Алета Златната Черешка очаква да свали и голямата си черна шапка с дантели, но тант Елен не я сваля.

Кима с глава на всички:

— Бон жур! Добър ден.

След това щипва Алета Златната Черешка по бузата и питат:

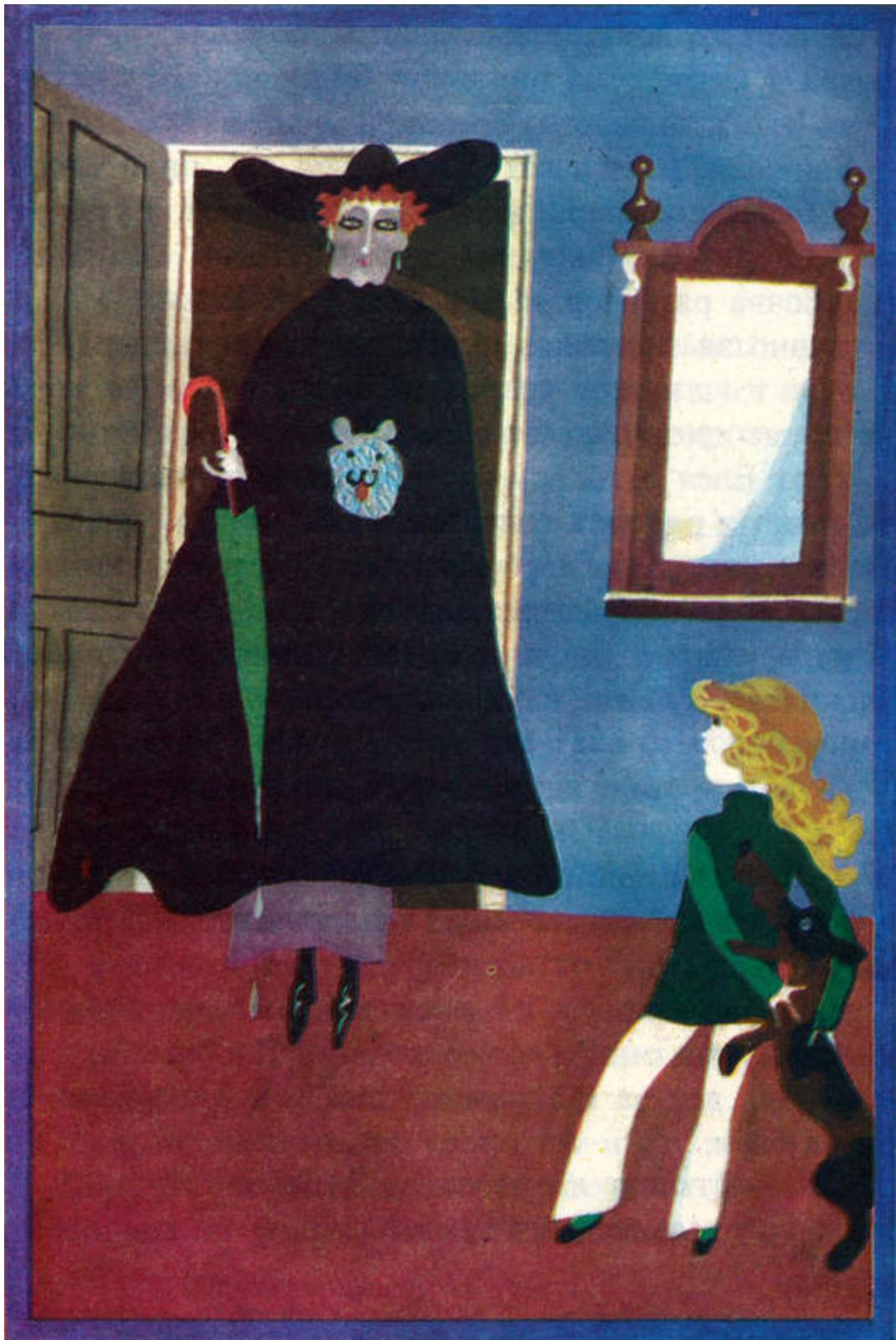
— Къ фет ву, мон амур? Как сте, любов моя?

И ѝ подава кесийка с бонбони.

Алета Златната Черешка се намръщва страшно.

А пък тант Елен мисли, че мръщенето е за чадъра, който е направил вече цяла локва в антрето. И виновно обяснява:

— Вън прави лошо време...

Всички влизат в гостната.

Баба вече е сварила кафе и го донася на гостенката. Дядо сяда до тант Елен и започва разговор за Париж. Е, разпитва я главно за френските генерали и политици. *Политици*, това са мъже, които от време на време се занимават с политика.

Тант Елен отговаря изчерпателно на въпросите — на *перфектен* френски. И на български. Най-напред казва изречението на френски, а след това на български. И Алета Златната Черешка вече е станала, без да разбере, ученичка — тя вече слуша френски и български изречения.

И цялата къща е утихнала — докато тант Елен говори...

— Едва ли има по-хубав френски от нейния — казва мама, когато тант Елен става да си върви.

Дядо направо умира от гордост:

— Как ще има! Тя го е учила в *Париж*...

— Цял ден да я слушам, няма да ми омръзне — казва баба.

Само татко не казва нищо. Защото той *придружава* тант Елен навън. Да ѝ подаде чадъра. И пелерината. И да пази нейния Шарл от Пуфи.

Има някои хора, които не можеш да си ги представиш без времето. Като си спомниш за тях, и си казваш: „Да, тогава грее сънце“. Или: „Да, тогава духаше вятър“.

И с тант Елен е така.

Винаги, когато идва у дома, вали дъжд. И тя винаги носи своята черна пелерина. И своя черен чадър. И с нея върви мокрото черно мъниче Шарл.

Цели месеци тант Елен идва редовно всеки вторник. Нищо че вали дъжд. Нищо че понякога дъждът е направо проливен и нейният чадър, нейната пелерина и нейното черно мъниче Шарл са страшно мокри. Тя все така звъни на вратата, Пуфи и Шарл все така се сбърчват, всички все така излизат да я посрещнат, тя все пощипва Алета Златната Черешка по бузката и казва: „Бон жур. Къ фет ву, мон амур? Вън прави лошо време“.

А когато дойде на гости батко Янко, времето винаги е сънчево. И усмихнато. Той не носи никаква пелерина. И никакъв чадър. И знае още по-хубаво френски.

Това, последното, го каза *самият* той.

Дошъл е на гости точно когато тант Елен преподава на Алета Златната Черешка.

Когато тант Елен си отива, батко Янко казва на татко:

— Вън прави лошо време! Та тя говори на някакъв много стар френски език. Какъвто се е говорил сигурно преди сто години във Франция. Ако я чуе Виктор Юго, може да я разбере. Но аз не мога. А ние учим в университета *съвременен* френски език. Най-хубаво ще бъде, ако тази жена веднага престане със своите уроци. Утре никой няма да разбира какво говори твоята дъщеря... Аз съм готов да заместя тант Елен.

В къщи настъпва малка пауза.

Ако бяха дядо и баба, щяха да му дадат да разбере на този батко Янко!

Но сега в къщи са само татко и мама.

И те се замислят малко. Дали пък батко Янко не е прав.

Но как да се откажат от тант Елен? Как да ѝ кажат?

А става така, че самата тант Елен разрешава въпроса.

Един ден в къщи получават писмо. В много хубав плик — син, с червени рози. И с най-красивия почерк, който някога е виждала Алета Златната Черешка. Тант Елен пише, че не може да идва вече във вторник.

Заштото е болна. И лежи. И не може да става... Ако иска, нейната ученичка може да идва всеки вторник. Но сигурно ще бъде трудно. Тя живее далече, а времето във вторник е винаги така лошо... Най-добре би било да се намери нов учител.

Това писмо именно разрешава въпроса.

И оттогава идва новият учител. Батко Янко.

С него винаги идва слънцето. Той говори така кратко. И така ясно. Алета Златната Черешка и преди малко се съмняваше може ли да има такива дълги и такива усукани изречения на френски. Каквите ги казваше тант Елен.

— Има — обяснява ѝ батко Янко. — Има такива изречения. Но те са от миналия век. Като самата тант Елен.

Батко Янко идва винаги в събота. И в събота винаги грее слънце.

Само че една събота вали. Най-обикновен дъждец. И батко Янко не идва.

Пристига на другия ден. И обяснява — вчера не наминал, защото валяло дъжд.

— Днес ще наваксаме *пропуснатото* — предлага той.

— Само че аз не мога — казва Алета Златната Черешка. — Болна съм нещо...

— Е, добре. Тогава друг път.

И веднага си отива.

А във вторник Алета Златната Черешка облича палтото си. И взема чадъра на мама. Защото във вторник винаги вали.

— Къде отиваш? — питат я дядо, баба, татко и мама.

— В миналия век. Хубаво е човек веднъж в седмицата да ходи до миналия век.

Нишо че езикът му е така старомоден — на този минал век. Нишо че той самият е страшно старомоден. От него все пак могат да се научат много неща.

ЙОРДАН РАДИЧКОВ

БАЩА МИ

Никой не беше по-силен от него. Само с няколко удара на брадвата поваляше дървета в гората, достатъчно беше да духне на ръцете ми, за да ме стопли, достатъчно беше да каже само една дума на биволите и те се изправяха, протягайки своите опашки.

Той можеше всичко и свит в сянката му, мечтаех един ден да стана силен, безстрашен и непобедим като него.

Гледах го как сече дърветата с брадвата. Те се сгромолясваха с писък върху снега, доловете повтаряха ехото на техните викове, а аз усещах тръпки по тялото си от това, че цялата гора вика, разтреперана от брадвата на баща ми. И сега го виждам как без всякакво усилие товари насеченото върху шейната, стяга дърветата със синджира, а те се огъват, смаляват се, сякаш връзват жител сноп. После впряга двата бивола, черни и огромни като змейове от бабина приказка; но те не могат да тръгнат, защото плазовете на шейната са замръзнали. Баща ми напъва с рамо, замръзналият сняг кънти и биволите потеглят леко в пъртината.

Седя отгоре на шейната, увит в неговата стара полуушуба, и го гледам как крачи тежко напред, уловил небрежно синджирите на биволите. Черните змейове вървят послушно подире му като кученца, а аз все не мога да разбера откъде е тази сила у баща ми, та покорява всичко около себе си.

Слънцето си се търкаля по небето, спокойно и сигурно. Баща ми пали цигара и води биволите по пъртината — спокойно и сигурно. Но неочеквано се подхлъзва и пада в снега, също както и аз падам на пързалката. Става ми неловко, дори ми се плаче от срам, че съм видял баща ми да падне в снега и за един миг само да се почувствува безпомощен.

И сега не вярвам, че това е било истина, макар че помня как отупваше с каскета снега от себе си и се усмихваше гузно и малко обидено. Аз също се чувствувах гузен и обиден, защото това не бе някой друг, а баща ми, който за мен бе всичко.

Издание:

Библиотека „Златни страници“. Ключът на времето. Том шести.

Разкази

Съставител и редактор: Николай Янков

Библиотечно оформяне: Иван Кисьов

Художник: Любен Зидаров

Художествен редактор: Кирил Гюлеметов

Технически редактор: Здравко Божанов

Коректор: Иванка Павлова

Издателство „Български художник“, 1980

ДПК „Д. Благоев“, 1980

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.